

Kulturni

L I S T I

O B Č I N E Š O Š T A N J

Pravljica avtoric Alice Čop (Velenje) in Kláre Veselské (Praga) *O hudobnem zmaju Koronarju* je zakrožila po Sloveniji in bila tudi prevedena v 11 jezikov. V teh časih je več kot aktualna.

Avtor ilustracije je direktor Zavoda za kulturo Šoštanj Kajetan Čop. Pravljico je izdal Zavod za kulturo Šoštanj v 3000 izvodih in jo brezplačno razdelil po gospodinjstvih v občini Šoštanj.

V tokratni številki pa nova aktualna pravljica avtorice Milojke B. Komprej, ki jo je ilustrirala Vida Volk.

ISSN 1581-8373

9 770158 183733

LETO XXIV
ŠT. 4
29. APRIL 2020

Iz galerije

Za zaprtimi galerijskimi vrati

Razstava, ki je trenutno na ogled za zaprtimi vrati Mestne galerije Šoštanj, je na ogled na Facebook profilu Zavoda za kulturo Šoštanj, zato vabljeni v ustvarjalni svet akademске slikarke Mojce Senegačnik vsaj virtualno.

Predvidena otvoritev 12. marca je bila odpovedana, kljub temu je bilo dva dni v marcu še mogoče pogledati zanimivo postavitev cikla »Dnevnik nekega brezčasja«, razstave »matere, gospodinje,

šivilje in slikarke, tudi Pike Nogavičke ali Antigone, vse v podobi ženske, ki ustvarja in dela«. Mojca Senegačnik je rojena leta 1971 v Celju, po končani Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo je nadaljevala študij slikarstva na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. V letu 1994 je prejela študentsko Prešernovo nagrado, in leta 1995 diplomirala. Je vodja in mentorica različnih likovnih delavnic za otroke in odrasle, mentorica študijskega krožka v Knjižnici Komen, je občasna koordinatorka in organizatorka umetniških tržnic v Štanjelu in Komnu in še veliko drugega. Predvsem je slikarka, predana umetnica. Je tudi pridružena članica KunstHaus družine. Do sedaj je samostojno razstavljala dvajsetkrat, še večkrat

MILOJKA B. KOMPREG

pa se predstavljala v skupinskih projektih. Ob vsakem projektu predstavi kaj novega, njena nemirna in raziskovalna pot pa jo vodi k vedno novim izzivom.

Ob razstavi v Šoštanju je o njej in o njenih delih nekaj besed napisala Anamarija Stibilj Šajn, umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka. Med drugim je zapisano:

(Senegačnikova) ... razkriva svoje senzibilne poglede, intimna čustva, osebne želje, hipna stanja duše in duha. Njen jezik ji omogoča, da se izpoveduje pristno, odkrito, neposredno, jasno, prvinsko, da govori, brez zadržkov in cenzure. (...) Likovna dela Mojce Senegačnik so črna na bellem (v večplastnem pomenu), a črnim sledem v nekaterih delih dodaja še rdečo barvo. Tako se koloristični nabor sklone in utrdi v simboliki. Gre namreč za barve, ki imajo globlji pomen. Rdeči naslovi del spominjajo na »domače naloge«, ki danes za slikarko niso več obveza, ampak osebna ustvarjalna nuja, notranji klic po dnevniški izpovedi. V marsikatero kompozicijo pa so vključene tudi rdeče vrtnice, ki zgodbo o ženski, o Mojci, razširijo na širšo žensko populacijo in jo začinjajo z erotiko. Dominantno vlogo vselej ohranjajo risarske prvine – pravolinijske in sklenjene črte, mehke in ostre, drobne, segmentirane šrafure in zvezne linije, sklenjene v krog ali pa oblikovane v koncentrične kroge in spirale. Oblike so reducirane vse do znakovnosti, saj slikarkini miselni utrinki, njena čutenja in doživljanja govorijo skozi poenostavljeno, na bistvo skoncentrirano in zato toliko bolj sporočilno močno govorico. (...) Zdi se, da slikarkini zapisi lebdijo v neskončnem slikovnem prostoru, na katerem iz njene notranjosti prehajajo v univerzum. Podlage, na katerih ustvarja, niso povsem klasične. So pravokotno oblikovane, grundirane slikarsko platno, ki pa ni vpeto na podokvir, ampak predstavlja zvitek, ki ga avtorica razvije in obes, umesti v razstavnem prostoru, ali pa asociirajo na stenske kuhinjske prte. V opusu je nekaj tudi klasičnih slik malega formata, ki avtorici omogočajo najrazličnejša kompozicijska komponiranja v prostoru. Svoboda izpovedanega in svoboda slikovnega nosilca, ki nima omejitev, se povežeta v simbiozo.

Likovne stvaritve Mojce Senegačnik so na eni strani podobne slikam na zvitkih, ki v mojem spominu prebujajo misel na tradicionalno kitajsko in japonsko slikarstvo (tudi zenovska izčiščenost me vodi tja). Po drugi strani pa na slovensko tradicijo, ko so vezanine na kosih tkanine krasile in varovale stene bivanjskih prostorov, hkrati pa prinašale tudi pomembna življenjska sporočila. Da se v avtoričinem delu utrinja tradicija naših babic, ne potrjujejo le slikovni nosilci, ampak tudi dejstvo, da poleg izrazito likovnih dejanj v svoje stvaritve vključuje še vezenje. Tovrsten ustvarjalni proces ima meditativni značaj ...

Vabljeni k ogledu na FB profilu Zavoda za kulturo Šoštanj, v kolikor se bodo ukrepi sprostiti v prvi polovici maja, tudi v Mestno galerijo Šoštanj.

Foto Milojka B. Kompreg

Foto Milojka B. Kompreg

Vila Mayer

Kronika

Spoštovani, vabimo vas k sodelovanju pri tematski številki revije Kronika, tokrat posvečeni Šoštanju. Šoštanj – danes verjetno najbolj znan po tamkajšnji termoelektrarni – sicer pa stoletno mesto s pestro zgodovino in bogato ohranjeno kulturno dediščino. Prihodnje leto (2021) bodo v Šoštanju obeležili 110 let, odkar je cesar Franc Jožef I. z odlokom trg Šoštanj povzdignil v mesto. Revija Kronika bo na pobudo in ob podpori Občine Šoštanj v počastitev te obletnice izdala tematsko številko, posvečeno Šoštanju, v kateri želimo obelodaniti še neodkrita drobca preteklosti Šoštanja, trga in kasnejše mesta.

Nekaj poudarkov iz zgodovine: Naselbino Šoštanj so najbrž povzdignili v trg in ji podelili trške pravice že Vovbrški ali Žovneški gospodje. Prva znana omemba trga Šoštanj je iz leta 1355. Leta 1436 je celjski grof Friderik II. Šoštanju obnovil trške pravice. Te so potrjevali tudi nadaljnji deželni gospodje, Habsburžani. Trg je bil središče življenja, trgovine, obrti. Dne 28. junija 1911 je bil Šoštanj slovesno razglašen za mesto. Za ta povzdig ima največ zaslug najverjetneje Hans Woschnagg, ki je s svojo usnjarno vzpodbudil razvoj in napredek Šoštanja, ki je bil v prvi polovici 20. stoletja »metropola Šaleške doline«, upravno, gospodarsko, politično in kulturno središče.

Vabljeni, da si ogledate knjižico Stopetkrat o Šoštanju v enem odstavku. Tu je strnjeno v kratkem

MIHA PREINFALK

in pregledno vse, kar naj bi povprečno vedeli o Šoštanju. Morda ob prebiranju dobite kakšno idejo za raziskovanje:

https://71eadf3d-e4f0-4dd9-af21-5fda53787ecd.filesusr.com/ugd/d96b0d_a362eb5007cc4d6e94ed5f2e4d72d51a.pdf

Tematska številka Kronike o zgodovini Šoštanja bo izšla predvidoma oktobra 2021, rok za oddajo prispevkov pa je 1. junij 2021.

Vljudno vabimo vse raziskovalce in raziskovalke, ki bi s svojimi prispevki želeli/e sodelovati pri nastajanju Kronike o zgodovini Šoštanja, da svojo pripravljenost potrdijo pri odgovornem uredniku Kronike na: miha.preinfalk@zrc-sazu.si.

prihodnje leto bomo obeležili 110 let, odkar je Šoštanj postal mesto

revija *Kronika*, ki obravnava slovensko krajevno zgodovino, bo na pobudo Občine Šoštanj izdala tematsko številko, posvečeno Šoštanju

vljudno vabimo vse raziskovalke in raziskovalce k sodelovanju

uradno povabilo je objavljeno na sostanj.si in vila-mayer.si

27. maja 1911
je njegove
veličanstvo, cesar
Franc Jožef I.,
podpisale edloko,
s katerim je
povzdignile trg
Šoštanj v mesto.

Pravljica ob dnevu Zemlje

Kako se je Svet dolgočasil

MILOJKA B. KOMPREJ

Nekoč je bilo na Svetu tako, da so vsa živa bitja živela v slogi in vsaka v svojem življenjskem okolju. V Zraku so bili Zrakobilci v Vodah so bili Vodobilci in na Zemlji Zemljebilci. Ampak to je bilo res predavnimi,avnimi časi, ko je bil Človek enak vsem drugim živim bitjem na Svetu. Hodil je po vseh štirih. Pravzaprav sploh ni vedel, da je Človek, saj se je obnašal enako kot drugi Zemljebilci.

V tistem Svetu je vladal čudoviti red. Vsi so spoštovali drug drugega. Živelii so svobodno, a vendar skupaj in vse, kar so imeli, so si delili. V Zraku je bilo dovolj prostora za Zrakobilce. Veselo so letali in se igrali. Na Zemlji je bilo enako. Zemljebilci so cele dneve uživali. Tudi Vodobilcem je prijala samo voda, zato se niso zmenili za Zrakobilce in Zemljebilce. Vse je bilo na mestu in vse je bilo prav. Sijalo je sonce, luna je ponoči svetila in zvezde so bile na nebu. Zrak je bil čist, na Zemlji je bilo dovolj zelenja in Vode so bile bistre in pitne.

To so bili lepi časi, ko je ura še na star način bila in je bilo časa na pretek. Potem pa se je naenkrat začel Svet dolgočasiti. Opazoval je vsa bitja, ki so živela na njem, in razmišljal, kako bi pregnal svoj dolgčas. K sebi je poklical Človeka.

»Človek,« je rekel, »pojdi in si vzemi, karkoli si želiš! Več boš želel, več boš imel.«

Človek pravzaprav ni imel pojma, kaj naj s tem napotilom. A vendar se je začel ozirati v Zrak in v Vodo. In bolj, ko je gledal, bolj si je želel letati po Zraku in plavati v Vodi. Zato je naročil Zrakobilcem, naj ga naučijo leteti. Zrakobilci so bili prijazna bitja, zato so se spustili na Zemljo, da bi Človeku pomagali. Ob tem so ugotovili, da so utrujeni od nenehnega letanja po Zraku in jim je bilo na Zemlji všeč. Spoznali so se tudi z Vodobilci, ki so učili Človeka plavati. Pri tem so mnogi ostali na Zemlji, saj so se prilagodili Zemljebilcem. Zemljebilci skupaj s Človekom pa so v tej novi ureditvi prav uživali. Svetu to ni bilo všeč. Spet se je dolgočasil. Ponovno je poklical k sebi Človeka in mu rekel:

»Kaj ti nisem naročil, da si moraš veliko želeti in veliko vzeti? Zakaj zapravljaš čas z igranjem? Delaj in ustvarjaj, da boš imel več!« Tokrat je Človek poslušal in začel vladati vsem bitjem na Svetu. Vzel si je Zrak in Vodo in Zemljo. Naselil se je vsepovsod in postal vsemogočen. Naučil je delati tudi nekatere Zrakobilce, Vodobilce in Zemljebilce in se z njimi celo preživljal.

In res! Več jih je imel, več je želel. Začel je graditi hiše in stolpnice, letala in ladje. Širil se je po vsem Svetu. Pri tem pa jemal prostor Zemljebilcem, Vodobilcem in Zrakobilcem. Ni se zmenil, da so Vode čedalje bolj umazane, da Zrak ni več čist in da je na Zemlji vse manj zelenja. Svet se ni nič več dolgočasil. Krohotal se je, ko je opazoval, kako se Človek peha in dela, gradi in ruši, kako želi vse več in več in kako mu pri tem zmanjkuje časa.

Najbolj grozno pa je bilo, da so se tudi Zrakobilci, Zemljebilci in Vodobilci med seboj prepirali in si jemali prostor. Skupno jim je bilo še samo to, da nihče ni maral Človeka. Zato so Zrakobilci poslali nad Človeka največjega med njimi, a ga je Človek premagal. Tudi Vodobilci so se zaman borili proti Človeškemu pohlepu in Zemljebilci so porabili vse svoje sile, da bi ga ustavili. Žal pa je bil Človek nepremagljiv in mu ni bilo mar, kaj želijo drugi. Zato so nekateri Vodobilci, Zemljebilci in Zrakobilci zaradi pomanjkanja prostora preprosto izumrli.

Samo majhni Človečki so še uživali ob druženju in igri Zemljebilcev, Zrakobilcev in Vodobilcev. Celo pogovarjali so se z njimi. A ko so odrasli v Človeka, so se povsem spremenili.

Svet je zdaj zadovoljno opazoval, kako se spreminja. Imel je občutek, da je čedalje mlajši, saj je bilo na njem vse polno novosti. In Človek je res vsak dan izumil kaj novega. A pri tem v Zrak pošiljal še bolj strupene pline, v Vodo umazane odplake in na Zemlji skoraj uničil zelenje.

»Kaj zato,« se ni zmenil Svet, »na meni je polno novih stvari, ki me delajo zanimivega!«

Potem pa je nekega dne Človek rekel: »Zdaj sem gospodar Sveta, zdaj bom jaz odločal o vsem!«

Svet se ni več zabaval. Začelo ga je resno skrbeti. Šele sedaj je opazil, da je na njem vse narobe.

Zato je se je odločil in poklical k sebi svetovalce.

To so bili majhni Človečki, rekel jim je Otroci. Ti so še razumeli Zemljebilce, Vodobilce in Zrakobilce in tudi Svet.

»Kakšen se vam zdim?« jih je vprašal.

»Dolgočasen,« so odgovorili vsi v en glas.

Svet ni mogel verjeti svojim ušesom.

»Zakaj se vam zdim dolgočasen? Saj se je vendar s pomočjo Človeka na meni vse spremenilo?«

Otroci so mu odgovorili: »Saj ravno zato. Toliko je sprememb, da jih niti ne opazimo. Kar je danes novo, je jutri že staro. Dolgčas nam je s temi stvarmi!«

Svetu še vedno ni šlo v glavo, zakaj Otroci niso srečni, ko pa vendar imajo kupe stvari, s katerimi se lahko igrajo.

»Igrač se hitro naveličamo,« so se kujali Otroci. Človek pa nima časa, da bi se z nami igral. Tudi z Zrakobilci, Vodobilci in Zemljebilci se ne moremo igrati, saj se nas bojijo.«

Svet je spoznal, da je naredil napako, ki je sam ne bo znal popraviti.

»Kako naj zdaj ustavim Človeka, da ne bo več tako hitel?« se je spraševal na glas. In kaj naj naredim, da bo upošteval tudi druga bitja na meni?«

Otroci so mu odgovorili, da ne vedo. Kajti tudi oni bodo kmalu odrasli in imeli veliko Želja.

»Pojdite k Zemljebilcem, Vodobilcem in Zrakobilcem in se posvetujte z njimi,« jim je naročil Svet. Vas bodo poslušali in mogoče lahko skupaj spametujete Človeka.

Otroci so odšli po nasvet, kot jim je bilo naročeno. A žal so se Zrakobilci, Vodobilci in Zemljebilci Človeka bali.

»Otroci, saj vendar veste, da smo na Človeka poslali največjega med nami, pa nas je premagal,« so jim odgovorili na njihovo prošnjo. »Človek je nepremagljiv!«

Otroci, ki še niso bili pokvarjeni, pa so poznali slabosti svoje vrste: »Če Človeka ni spametoval največji med vami, ga bo morda najmanjši!«

Tako so vsi skupaj šli k Svetu, da mu predlagajo rešitev. Svet je bil navdušen. Takoj je poiskal najmanjšo stvar na sebi in ji zapovedal, naj ustavi Človeka. Hkrati je naročil Zrakobilcem, da jo prenesejo po Zraku, Vodobilci so jo pretakali v Vodi in Zemljebilci so jo potrosili po Zemlji. Lovček, ki je bil majhen kot prah, pravzaprav še manjši od njega, je zavladal po vsem Svetu. A nič hudega ni napravil Zemljebilcem, Vodobilcem in Zrakobilcem, niti Otrokom.

Napadel je samo Človeka.

Človek se je v začetku samo smejal Lovčkovim poskusom. Ta ga je napadel z vso močjo, tako da je Človek resno zbolel. Nobeno orožje ni pomagalo. Ugotovil je, da je pred Lovčkom varen samo v hiši. Tako se je zaprl v hišo. Minevali so dnevi, tedni in meseci, Človek pa je bil še kar bolan in zaprt v hiši. Nobene druge Želje ni imel več, samo da bi bil spet zdrav.

Medtem so Zrakobilci, Vodobilci in Zemljebilci veselo živeli. Zrak je postajal vse čistejši, Vode nič bile več kalne in na Zemlji je bilo veliko prostora. Vsi so bili spet srečni in so se igrali med seboj. Tudi Otroci so bili srečni, saj so imeli prijatelje pri igri.

Človek je imel zdaj čas in je premišljeval o svojem početju. Zavedal se je, da je naredil marsikaj narobe. Predvsem pa mu je bilo žal, da ni več časa posvečal Otrokom. Spoznal je, da mu vse stvari ne pomagajo, če ne more uživati v njih. In da je bilo včasih na Svetu lepo in bolj mirno. Ostati je moral zaprt v hiši, da je lahko preživel. Spomnil se je vseh krivic, ki jih je napravil Zemljebilcem, Vodobilcem in Zrakobilcem in grozno ga je bilo sram.

Svoje kesanje je zaupal Otrokom. Ti so spoznali, da se je Človek poboljšal, zato so to povedali Svetu.

Temu je bilo po pravici povedano spet malo dolgčas. Nič novega se ni dogajalo na njem, zato je bil vesel novice. Poklical je k sebi Človeka in ga vprašal: »Ti je res žal za tvoje početje in obljubiš, da boš spoštoval ostala bitja, da ne boš več tako hitel in da me boš varoval?«

Človek mu je vse to seveda rad in iskreno obljubil. Opravičil se je tudi Zemljebilcem, Vodobilcem in Zrakobilcem. Obljubil je, da bo upošteval njihove želje. Ti so bili sprva nezaupljivi, a ker so bili prijazni, so Človeku zaupali in vse odpustili.

Svet je zato naročil Lovčku, naj neha uničevati Človeka. Lovček, ki je bil malo samosvoj, je nerad ubogal. A počasi se je umaknil nazaj v temo. Človek je bil spet zdrav in svoboden.

Držal je obljubo. Na Svetu je ura spet bila na stari način, na njem so v razumevanju živela vsa bitja. Človek je spoznal, kaj je pomembno. Zato je velikokrat vprašal za nasvet Otroke. Ti so še poznali govorico Zemljebilcev, Vodobilcev in Zrakobilcev. Imeli so tudi čas za igro in veselje. Zato so postali junaki Sveta.

Avtorica ilustracije Vida Volk

Šola

Mladi glasbeni upi zopet uspešni na glasbenih tekmovanjih

Zveza slovenskih glasbenih šol že od leta 1971 vsako leto v mesecu marcu organizira Tekmovanje mladih glasbenikov Republike Slovenije, ki velja za največje glasbeno tekmovanje pri nas.

Foto arhiv Glasbene šole Fran Korun Koželjski

Podelitev priznanj mladim raziskovalcem

Gibanje Mladi raziskovalci za razvoj Šaleške doline je na vrhuncu svoje poti. Zaradi pandemije koronavirusa smo prvič morali odpovedati zaključno prireditev. Vendar se ne predamo in smo s pomočjo Radia Velenje ter dijakov Elektro in računalniške šole v sredo, 1. aprila 2020, ob 17. uri javno objavili rezultate kar po radiu.

Na spletni strani gibanja Mladi raziskovalci za razvoj Šaleške doline najdete vse prejemnike priznanj kot tudi nagrajene naloge. Hkrati je objavljen seznam nalog, ki se bodo udeležile državnega srečanja. Termini še niso znani, ko bodo, vas bomo o tem pravočasno obvestili.

Seveda ne smemo pozabiti še na prejemnika skulpture Bergmandeljca. Člani programskega sveta smo se odločili, da skulpturo Bergmandeljca

Letos so mladi glasbeniki tekmovali v igranju na trobila, tolkala, harmoniko, v komornih skupinah z godali in klavirjem ter v kitarških in klavirskih duih.

Srebrne plakete so prejeli: Jure Hudobreznik (harmonika), Jan Rožič (tolkala) in klavirski duo (Maja Kedačič in Tinkara Krt). Klavirski duo (Kedačič – Krt) je poleg osvojenih plaket osvojil še 2. nagrado in posebno priznanje za najboljšo izvedbo obvezne skladbe.

Bronasto plaketo je prejel Marcel Medved (trobenta). Zaradi zaprtja šol je žal odpadla disciplina rog, v kateri bi morala nastopiti še Lucija Škruba.

KARMEN HUDOURNIK

podelimo Elektro in računalniški šoli Šolskega centra Velenje za večletno in zelo uspešno delovanje v gibanju. Sodelovanje šole je v gibanju zelo izstopajoče, tako po številu izdelanih nalog, kot tudi kakovosti in uspešnosti na regijskem, državnem in tudi mednarodnem nivoju. Šola vlaga v sodobno opremo, izboljšuje pogoje dela in vzpodbuja inovativno, kreativno in ustvarjalno-raziskovalno dejavnost tako pri dijakih, kot tudi pri mentorjih. S tem ustvarja odlične pogoje za delo in je lepa popotnica na njihovi nadaljnji življenjski poti. Skulpturo jim bomo izročili na prihodnji javni prireditvi.

Raziskovanje ni ravno mačji kašelj. To je trdo delo, ki zahteva veliko časa, znanja, usklajevanja, potrpljenja in še kaj. Zato raziskujte še naprej in trite orehe ter uživajte ob odkrivanju njegovega jedra – dobrega ali slabega. Iskrene čestitke vsem.

ANJA ROSEC

V Beogradu je potekalo 11. mednarodno glasbeno spletno tekmovanje (International Music Competition). Gre za glasbeno tekmovanje, ki uporablja nove medije. Udeleženci do predpisanega roka pošljejo svoje posnetke, ki jih nato poslušajo mednarodno sestavljene komisije.

Tekmovanja so se udeležile flavistke Pia Pušnik, Zala Čremožnik in Ana Herlah, ki so osvojile 2. nagrado.

Vsem tekmovalcem, njihovim mentorjem in korepetitorjem iskreno čestitamo.

Foto arhiv Glasbene šole Fran Korun Koželjski

PRIZNANJA UČENCEV OŠ KDK ŠOŠTANJ

Osnovnošolska priznanja

Telefoni v osnovni šoli, da ali ne

Avtorici: Amra Huremović in Anja Kosi

Mentorica: Jelka Peterlin

Šport in gibanje v prvi triadi Osnovne šole

Karla Destovnika - Kajuha Šoštanj

Avtorici: Kaja Makari Nahtigal in Neli Komar

Mentorica: Mojca Potočnik

Druženje osnovnošolcev OŠ Karla Destovnika - Kajuha Šoštanj brez elektronskih medijev

Avtorici: Ajla Osmič in Anja Božič

Mentorica: mag. Mateja Modrej

Bronasto priznanje

Nikjer ni lepo kot doma ... razen pri babici

Avtorice: Tjaša Goršek, Rebeka Koradej in Sara Zapušek

Mentorica: mag. Anka Voh

Zlato priznanje

Ali se devetošolci v Šaleški dolini zavedajo, da je smrčanje lahko nevarno?

Avtorici: Teja Rožič in Neža Flis

Mentorica: mag. Barbara Turinek

Iz zgodovine

Najdena približno 285 let stara upodobitev grba plemičev Šoštanjskih

Takole je šlo tole skoraj detektivsko raziskovanje:

S Šoštanjem sta povezana dva različna grba: prvi je grb trga Šoštanj, drugi pa grb plemiške rodbine Šoštanjskih. Dr. Tone Ravnikar je ta (zgoraj rdeče-srebrno šahirani in spodaj črni) 'domnevni grb prvih plemičev Šoštanjskih' objavil v delih '100 let mesta Šoštanj' (2011),¹ 'Zgodovina Šoštanja 1' (2011)² in v članku 'Grbi nekaterih pomembnejših rodbin Šaleške doline' (1996),³ kjer je kot osnovna literatura navedena »knjiga graškega arhivarja in velikega poznavalca štajerske heraldike Josefa Kraßlerja: Steirischer Wappenschlüssel [Štajerski grbovni ključ], ki je izšla leta 1968 v Gradcu / .../ in še danes predstavlja osnovno literaturo za proučevanje štajerske heraldike.«

Risba za objavo dr. Toneta Ravnikarja je bila narejena po Kraßlerjevem opisu grba Šoštanjskih. Grb Ravnikar označuje kot 'domnevni' – je šlo za 'naše' ali katere druge Šoštanjske plemiče? Ali je moč to domnevo preveriti?

V Kraßlerjevem grbovnem ključu ni opomb z navedki, od kod je črpal podatke za svoje trditve. Navedena sta samo dva naslova literature. Čeprav se je zdelo, da je to raziskovalna slepa ulica, pa je v enem od teh navedenih del, v knjigi Fritza Pichlerja: Über Steirische Heroldsfiguren⁴ [O štajerskih grbovniških figurah], omenjeno, da je šahiran grb imela tudi rodbina Šoštanjskih. Sicer spet ni navedeno, od kod Pichlerju ta podatek, pa vendarle: imamo že dva heraldika (Kraßlerja in Pichlerja), ki pravita, da imajo Šoštanjski šahiran grb. Zazdelo se je, da je moral obstajati razmeroma lahko dostopen starejši vir, iz katerega sta heraldika povzela ta podatek.

Ali je Kraßler o heraldiki napisal še kaj več? Klobčič se je pričel razpletati, ko je internetni brskalnik naplaval Kraßlerjev članek: 'Šest štajerskih grbovniških del v Štajerskem deželnem arhivu':⁵ grb gospodov Šoštanjskih naj bi bil v delu »Svetlo sijoče ogledalo časti vojvodine Štajerske« (Hellglänzender Ehrespiegel des Herzogthumb Steyer).?

Iz Štajerskega deželnega arhiva so odgovorili, da lahko pošljejo sken. In so ga. Grb Šoštanjskih je v zvezku III, na strani 657, opis sega še na naslednjo stran in se v nemškem originalu glasi:

»Die von Schönstain. / Haben zu ihrer walhen gefihrt ein schild in 2 theill nach der breite ge- / theilt, der von den obern theil in roth und weißße theill getheilt, die untere aber / schwarz. auf den schild einen offenen ungebrenten(?) turnier helm, auf den helm / einen hohen huet in rothe und weißße Theill getheilt, ober eben huet ein schwarzen / fanen feder buschen. / die helm ablehen roth, weiß und schwarz. / seint in Steyer gefesßen, und haben alda in der grafschaft Cilly die herrschaft / und schloß Schonstain Turn gehabt ainezo die grafen von Thurn beßzen / und hat: / Eberhard von Schönstain und / Herman von Schönstain gelebt in 1236 jahr / welhe bede Eberhard Erzbischoffen zu Salzburg in einer bulla nebst an- / dere zeugen geloest ßein in eben dißzen 1236 Jahr / [Prepis bule / Kot priče so podpisani:] Heinricus Episcopus Sellovensis, Otto de Königsperg, Eberhardus de Schönstein, hermanus de Schönstein, hermanus de pettau, ortolphus de gorhsendorff, heinricus lupus, et alij quam plures. datum apud pettoviam anno Domini M.CC.XXXVI--VII.Kal.:febr.:«

Grb Šoštanjskih v 'Svetlo sijočem ogledalu časti vojvodine Štajerske' Leopolda barona Stadla (1732–41) hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Hs 28/III.

V prevodu: Šoštanjski. Po svojem izboru so imeli štiri, razdeljen po širini v dva dela, zgornji del je bil deljen v rdeče in bele dele, spodnji pa črn. Na štiritu odprt turnirski šlem. Na šlemu visok klobuk, deljen v bele in rdeče dele, na vrhu tega klobuka grmiček črnega perja. Šlemno ogrinjalo rdeče, belo in črno. Sedež so imeli na Štajerskem in so imeli tam v grofiji Celje gospostvo in grad Šoštanj Turn, ki je zdaj v lasti grofov Thurn. In ima [rodbina naslednje člane]: Eberhard Šoštanjski in Herman Šoštanjski, živeča leta 1236, ki sta oba navedena med drugimi pričami v buli salzburškega nadškofa Eberharda v prav tem 1236. letu. Sledi prepis bule v latinščini: 26. januarja 1236 je Salzburški nadškof Eberhard II potrdil prenos cerkve v Veliki Nedelji z gospodov Ptujskih na Nemški viteški red;⁶ cerkev pri Veliki Nedelji je križnikom po letu 1200 daroval

ROK POLES

Friderik III. Ptujski in patronatske pravice nad župnijo sta jim pred 1236 potrdila tudi sinova Friderik IV. In Hartnid I.⁷

Eberhard in Herman Šoštanjska pričata na tretjem in četrtem mestu, za Otom Kunšperškim in pred Hermanom Ptujskim.

Torej naj bi šahirani grb nosili 'naši' Šoštanjski plemiči. Avtor jih sicer mikrolocira na napačen šoštanjski grad (na graščino Turn, namesto na stari = Pusti grad).

Kaj je pravzaprav vir, iz katerega je upodobitev grba? Kraßler piše, da to ni zgolj grbovna knjiga, ampak so skrbno izdelane podobe grbov, naslikane med rodoslovnimi opisi (genealogijami) štajerskih družin. Tudi kratek opis grba je vedno zraven. Celoten naslov dela se (v približnem prevodu) glasi: Svetlo sijoče ogledalo časti vojvodine Štajerske, iz katerega se vidi več sto starodavnih plemiških družin, ki so jih delno že pred sedemsto štiriinštiridesetimi leti prišle v deželo, večina pa je pred šesto, petsto in štiristo [leti] prišla v deželo in si tu pridobila posesti, katerih del je izumrl, del pa jih še cveti. Iz katerega se da ne le posneti izvora njihovega starega viteškega poretka, ampak tudi ugotoviti plemiški izvor njihovih staršev in videti njihove dejanske rodbinske grbe. Vse iz starih originalnih zapisov, iz dokumentov, ki jih premorejo same rodbine, starih spomenikov in preverjenih avtorjev; z izjemno skrbnostjo zbral in opisal Franc Leopold baron Stadl na Riedtkerspurgu, Liechteneggu in Freybergu, gospod na Kornbergu, Rohrbachu itd. Napisano na njegovem gospostvu Kornberg.

O avtorju je Štajerski časopis⁸ zapisal: Leopold baron Stadl, gospod gospostva Kornberg v Graškem okraju. Ker je ta baron v dragocenih diplomatskih zbirkah sijoče poustvaril slavo svoje domovine kot v ogledalu, zasluži tukaj sam častni položaj. Je avtor devetih zvezkov dela: »Svetlo sijoče ogledalo časti vojvodine Štajerske«, družinskih debel in zgodovine njegove lastne rodbine, po virih, ki se v rokopisih nahajajo v družinskem arhivu v Kornbergu. Vnuč avtorja, Jurij baron Stadl, jih je podaril Joanneumu. Darilo ima toliko večjo vrednost, ker je v njem nekaj sto grbov v najbolj živahnih barvah, napisi, risbe gradov in nagrobnikov, veliko prepisov listin, ki poleg vsebine obsegajo tudi pečate, zvesto narisane vse do barve voska.

Vsak od devetih zvezkov Ogledala časti je za širino roke širok, v usnje vezani foliant in ima 650–907 strani, označeni so s Hs [Handschrift = rokopis] 28 in indeksi od I do IX. Nastali so v času 1732–41.

Torej se je linija poznavanja grba šoštanjskih plemičev raztegnila na: Ravnikar (2011, 1996) – Kraßler (1968) – Pichler (1862) – Stadl (1732–41). Prišli smo v prvo polovico 18. stoletja – in zgodba se ponavlja! – spet ne vemo, od kod točno Pichlerju podatki o obliki in barvi grba ...

¹ Ravnikar, dr. Tone: 100 let mesta Šoštanj. Krajevna skupnost Šoštanj, Šoštanj 2011, str. 3.

² Ravnikar, Tone: Zgodovina Šoštanja 1. Krajevna skupnost Šoštanj, Šoštanj 2011, str. 45.

³ Ravnikar, Tone: Gربي nekaterih pomembnejših rodbin Šaleške doline. V: Šaleški razgledi 12, Zbornik 1995–1996, Kulturni center Ivana Napatnika Velenje – Založništvo Pozoj, Velenje, str. 70.

⁴ Gratz, 1862. https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10455272_00005.html

⁵ Josef Kraßler: Fünf steirische Wappenwerke in Steiermärkischen Landesarchiv, Steiermärkischen Landesarchiv, Graz 1955. http://www.landesarchiv.steiermark.at/cms/dokumente/11683964_77969250/9014efa7/72%20bis%2085%20aus%20Mitteilungen%205-F%3C%BCnf%20Steirische%20Wappenwerke%20im%20Steierm%3%A4rkischen%20Landesarchiv.pdf

⁶ Zahn, pl. Joseph: Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark, II. zvezek. Historische Vereine für Steiermark, Graz, 1879, lista št. 337, str. 440. https://books.google.com/books/about/Urkundenbuch_des_Herzogthums_Steiermark.html?hl=sl&id=-3hXfPvQCc, 26. 1. 2020. Zahn o listini še zapiše, da je v originalu pisana na pergament, ima poškodovan višec pečat in jo hranijo v arhivu Nemškega reda na Dunaju.

⁷ Mlinarič, Jože: Dominikanski samostan na Ptuj 1230–1786. Zgodovinski arhiv na Ptuj, Ptuj 2009, 33. https://issuu.com/s.kolibri/docs/dominikanski_samostan_ptuj_za_splet

⁸ Steierm. Zeitschr., N. Folge, VI/2, S. 69 (LXXXV).

Penk – Pevniški graben

Penk je soteska, ki jo je Paka med Gorenjem in Šoštanjem vrezala v odporne triasne dolomite in Šoštanskim andezitni tuf Skornskega hribovja na zahodni ter Ložniškega gričevja na vzhodni strani. Skupnega imena za hriboviti predel med Šmartnim ob Paki in Šoštanjem nimamo. Hribe nad Paško vasjo ljudje imenujejo Paški vrhi.¹ Nad sotesko se na desni strani dviga hrib Skorno,² na levi pa Lokovica,³ obe področji razloženih naselij po slemenih. Skorno je poraščeno z gozdovi, ki so nekdam dajali les številnim žagam na Paki.⁴ Tesni Pevniški graben – Penk, kot je v Spominih zapisal Josip Vošnjak, je na prelomu v 20. stoletje že premogel cesto in železniško progó, a o tem več v nadaljevanju.⁵ Penk se začne v bližini Šoštanja pri Puharskem mostu čez Pako (Puharje) ob sotočju Pake, Toplice in Florjanščice, konča pa se pri Penšku na izhodu in priključku na cesto Velenje–Gorenje. Ta prostorska zamejitev pa po mnenju domačinov ne drži povsem, soteska naj bi namreč segala vse do Glasenčnika pred Gorenjem. Kot drugo zanimivost izpostavljamo trditev domačinov, da je Penk le na desnem bregu Pake, na levi je že Lokovica, kar potrjuje tudi kataster.

Omembe imena Penk

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika *pěnk*: »posnema visok glas pri udarcu, trku ob trdo snov: penk, je udaril kamen, ki je priletel s skale; pritisnil je na petelina in sprožil: penk; *pěnk* /.../«. ⁶ Morda je poimenovanje soteske Penk posledica rudarske dejavnosti v Puharju, vendar v Etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen ne najdemo krajevnege imena Penk,⁷ zaradi tega ga je mogoče beležiti kot ledinsko ime. Poglejmo, katera poimenovanja so morda blizu temu raziskovalnemu vprašanju.

Izvor imena soteske Penk je nejasen, prve omembe pa segajo vsaj v 16. stoletje. Penk je termin, ki se po Blazniku v srednjem veku na ozemlju slovenske Štajerske pojavlja kot: Penek; Pencken; Penikgeschies; Penkchen; Penken; Pennkh; Penykgeschies, vendar kot Penkovo selo.⁸ Ignacij Orožen v Dioceze Schalltal omeni, da sta bila leta 1542 med podložniki gospodstva Turn tudi Primož v Peneku (Penk?) in Jernej v Peneku.⁹ Kot je zapisal Tone Ravnikar, omemba Penka v najstarejšem urbarju gospodstva Turn vendarle dopušča primerjavo z mlajšimi seznami in ledinskimi imeni, ki se pojavljajo od 16. stoletja do današnjih dni.¹⁰ In res, v Šoštanskem urbarju je najti zapis,

da je imel grad 1623 »/.../ mlin v Penku /.../«. ¹¹ Tudi Andreas Janisch med opisom gradu v trgu Šoštanj omeni: »Ob glavni cesti proti Penku, ki je speljana vzporedno z gradom /.../«. ¹² Naslednja omemba je v urbarju iz 1575, po katerem je ležalo trško ozemlje med črto od Zorka preko izliva Toplice, Sraleta, vrha Širokega, vrha Goric do Belunje (Velunje) in od tod preko Lokovice do Zorka.¹³ V župnijski kroniki, ki jo je 1872 pisal takratni kaplan Lavrencij Vošnjak, najdemo opis obhoda trške meje, v katerem je omenjena tudi soteska Penk, vendar o tem več v nadaljevanju.¹⁴ Dosedanje navedbe nakazujejo kontinuirano rabo imena Penk vsaj od 16. stoletja, vsekakor pa bo za raziskovalce poznega srednjega veka izziv pregled Celjske fevdne knjige. Nekaj stoletij kasneje so v Franciscejskem zemljiškem katastru iz 1825 navedena krajevna imena, reke, domača hišna imena in nekatera ledinska imena, ki jih deloma vsebuje tudi vojaški zemljevid iz druge polovice 18. stoletja.¹⁵ V obeh starejših grafičnih opisih slovenskega ozemlja ni najti zaznambe Penk, pojavlja pa se ledinsko ime Puharje na vstopu v sotesko in Rude kot področje nad Puharjem, kjer je kmetija Pušnik.¹⁶

Josip Vošnjak je v svojih Spominih omenjal pot, ki jo je 1858 opravil peš »/.../ po Savinjski dolini skozi Pevniški graben /.../«. ¹⁷ Za kasnejši čas na prehodu v 20. stoletje je zapisal: »Zdaj pa vodi železnica iz Celja po Savinjski dolini in se zasučē v Šaleško ob Paki po tesnem Pevniškem grabnu (Penku), še skozi kratek predor in pred tabo se razširja Šaleška dolina /.../«. ¹⁸ Ob izidu Spominov leta 1906 je Karel Verstovšek to poimenovanje kritiziral takole: »Docela neupravičen izraz je pa Pevniški graben, v spodnji Šaleški dolini t. j. okoli Šoštanja pravijo ljudje, da gredo v Penk ali da so bili v Penku, iz zgornje Šaleške doline pa vozarijo plohe v Piunik in nalagajo deske v Piuniku /.../«. ¹⁹ Morda še kratko razmišljanje o izvoru imena Penk. Vrh Lokovice je Veniški vrh.²⁰ Morda Penk izhaja iz poimenovanja za Veniški vrh v Lokovici. Pri tem odkrijemo še eno poimenovanje, ki je temu vrhu tudi lokacijsko blizu, to je domače hišno ime kmetije Penšek, na izhodu iz soteske ob vpadnici ceste iz Velenja proti Gorenju. Pri tem ne vemo, ali je soteska Penk dobila ime po kmetiji Penšek ali je bilo obratno. Morda pa je na obe omenjeni poimenovanji vplival Veniški vrh, iz katerega je sledilo »Veniški graben«²¹ oziroma »Peniški graben«, ali kot je zapisal Vošnjak Pevniški graben, ali tudi Pivniški graben, kot trdi Verstovšek.²¹ Morda pa ima ime Penk izvor v razpenjenih vodah otekaajočega jezera skozi »peniško sotesko«, opisano v dolinski bajki Gustava Šilha.²² Pravega odgovora ne poznamo, zato je morda čas, da razpravljamo o etimološkem izvoru tega krajevnega imena preпустimo prihodnosti, ime soteske Penk pa uporabljamo, kot so ga naši predniki.

MIRAN APLINC

Penk na trški meji

Penk je omenjen v župnijski kroniki, ki jo je spisal Lavrencij Vošnjak, službujoči kaplan v Šoštanju od 1868 do 1872, v kateri je opisan znameniti obhod trškega ozemlja. Pri tem je treba poudariti, da je trško ozemlje obsegalo širše področje kot sam trg. Franc Hribernik je zapisal, da je 1575 trško ozemlje potekalo med črto od Zorka v Penku preko izliva Toplice, Sraleta, preko vrhov Široko in Gorice do Velunje ter od tod preko Lokovice spet do Zorka (danes Turinek in cerkev sv. Mihaela)²³. Področje zadnjega dela poti do Zorka, kjer je kmetija Pušnik, je na starejšem vojaškem zemljevidu iz druge polovice 18. stoletja označeno kot Rude.²⁴ Ozemlje trške poti je bilo označeno z mejniki, ki so imeli tri črke GMS, kar pomeni Gemeinde Markt Schonstein. O trškem ozemlju je v župnijski kroniki 1872 Lavrencij Vošnjak zapisal, da so pred 1848 obhod opravili vsako sedmo leto na 1. maja. V ta namen so se iz trga odpravili sodnik in asistenca z zastavo in helebardo do Podhrastnika (prvi mejnik), mimo Sraleta in Poštajnerja (drugi mejnik, Ravne), skozi kovačnico marovškega kovača, mimo Lepa in skozi gozd pod Plešejem (tretji mejnik), v Družmirje (četrti mejnik pri Miklavu) in naprej čez Tamšetov travnik do Pake (peti mejnik). Pot so nadaljevali proti Klančurju, Hlišu, Ostrožniku, Vrhovniku, Pušniku in v Penk, vse do Podhrastnikovega kozolca, kjer jih je čakalo okrepčilo. Trško ozemlje je bilo večje, kot je bilo ozemlje občine v drugi polovici 19. stoletja (181 hektarov) in večje od ozemlja katastrske občine (282 hektarov).²⁵ Omenjeni obhod je Josip Vošnjak v Spominih opisal takole: »Da se meja ohrani v živem spominu, je bil vsake tri leta slovesen obhod z gobno na čelu. Za njo je stopal Marktrichter s sindikom, svetovalci, odborniki, drugi tržani, ženstvo in otroci. Ko smo prišli do kakega mejnika, pograbili so možje nas dečke in vsakega po trikrat prav trdno postavili na mejnik, da bi si ga dobro zapolnili. Tudi mene so tako brez usmiljenja pritisakavali na trde kamne, mejo pa bi jaz danes zastojn iskal.«²⁶

Via Penk

Šoštanj je bil do začetka 19. stoletja povezan s cesto skozi Velenje, Šmiklavž, Podgorje s Slovenj Gradcem; cesto skozi Zavodnje in Šentvid s Črno; s cesto preko Lokovice skozi Šmartno ob Paki v Braslovčami in cesto skozi Velenje in Šentjanž s Celjem. Cesta proti Slovenj Gradcu je obstajala že v rimskih časih in cesta proti Črni od 14. ali 15. stoletja. Skrb zanje je bila zaupana zemljiškim gosposkam, ki pa jim ni posvečala posebne pozornosti. Iz tega razloga so bile ceste slabe in nedodelane. Iz vzpostavitev okrožnih uradov v drugi polovici 18. stoletja se je stanje izboljšalo. Ena od njihovih nalog je bila skrb

za ceste.²⁷ Ob pregledu Jožefinskih vojaških zemljevidov 1763–1787 ne najdemo ceste skozi Penk, uporabne za vojaške namene.²⁸ Okrožnica celjskega okrožnega urada zemljiškim gosposkam leta 1783 je določala vzdrževanje. Kljub navodilom pa ceste niso bile vzdrževane. Šoštanski učitelj Franc Hribernik je pred drugo svetovno vojno zapisal, da je to posebno veljalo za cesti proti Slovenj Gradcu in Braslovčam. Leta 1829 je prišlo do izgradnje ceste skozi Hudo luknjo, deset let kasneje pa še ceste skozi Penk.²⁹ Od srede 19. stoletja je tako mimo Šoštanja preko Penka vodila pomembna prometna povezava v Savinjsko dolino.³⁰

Po pregledu Franciscejskega katastra 1825 za Skorno in Lokovico naletimo na manj znano zanimivost. Takratna cesta iz smeri Šoštanja v Penk je potekala mimo Puharske hiše (tudi Berghaus) po levi ozki strani Pake vse do rečnega ovinka, kjer sta bila kasneje (1891) na desni strani Pake zgrajena tunel in železnica. Iz digitalnega arhiva Geodetske uprave Republike Slovenije ni razvidno, kdaj je bila cesta evidentirana, zagotovo pa po letu 1825, saj je vrisana v rdeči barvi, kot vse spremembe po izdelavi originalnega načrta. Takoj za takratnim lesenim mostom čez Pako je sledil levi ovinek in cesta je od tod potekala po desni strani Pake proti Zorkovi žagi (danes Mešič), kot poteka še danes, vendar nižje, v višini današnje Mešičeve sušilnice za les.³¹ To spoznanje vnaša novo dimenzijo v razumevanju urejanja prostora v tej ozki soteski. Kasneje je bila namreč cesta pri Puharju speljana preko Pake na desno stran, kot je še danes. Razlog za prestavitev ceste je bila nizka trasa ceste, ki jo je Paka redno poplavljal. Ta sprememba je najverjetneje nastala leta 1839 ob izgradnji ceste skozi Penk. Ob izgradnji železnice leta 1891 je bil najverjetneje cestni nadvoz pri tunelu dvignjen.

Makadamska cesta skozi sotesko Penk je bila glavna prometna povezava Šaleške in Savinjske doline kot banska cesta tudi med obema vojnama, po drugi svetovni vojni je imela status državne ceste. Asfaltno prevleko je dobila septembra leta 1968.³² Leta 1980 je z izgradnjo Šaleške magistrale izgubila značaj državne ceste.

Kataster 1825: Skorno in Lokovica³³

Rudnik in topilnica svinca in cinka

Glavni vir preživetja prebivalstva zahodnega dela Šaleške doline je bila vse do srede 19. stoletja agrarna dejavnost, v trgu Šoštanj pa mala obrt in trgovina. Ob rasti in pomenu usnarstva za Šoštanj je bilo pomembno tudi rudarstvo in pa premogovništvo, ki

je ob koncu 19. stoletja že dobilo prvenstvo. Zgodovina šoštanskega rudišča sega skoraj štiri stoletja v preteklost. Že v 17. stoletju je bil omenjan rudnik cinka v Puharjih pri Šoštanju v lasti grofa Tatenbacha. Omemba dveh rudarjev morda kaže na rudnik svinca in cinka v Puharju,³⁴ vendar na rudarstvo opozarja že omemba v štetju 1754.³⁵ Po usmrtni Tatenbacha zaradi veleizdaje leta 1671 so bile njegove posesti zaplenjene in rudniki so prenehali z delovanjem. Kasneje so rudišče prevzeli kartuzijanski redovniki žičkega samostana, ki so ga zaradi nerentabilnosti podarili baronu Adelsteinu. Slednji kljub trudu ni dosegel pomembnejšega uspeha. 1676 so obrat obnovili in ustanovili družbo za izkoriščanje šoštanskih rud. Pridobivanje rude je bilo težavno, saj se je ruda pojavljala naključno v majhnih količinah. Rude so se slabo talile in izplen je bil majhen, rudnik pa je bil tudi prezadolžen.³⁶ Po njegovi smrti 1784 je obrat deloval pod okriljem države kot »Blei-Silber-und Galmal Untersuchungs- und zu Schönstein«, vendar le v okviru raziskav.³⁷ Po rudarskih kartah iz 1791 je bil v Lokoviškem hribu aktiven Jožefov rov (danes je dostopnih še 400 m), dnevni kop, Ignacijev rov (85 m), 4–5 vhodnih šahtov, separacija v hribu itn.³⁸ Od leta 1794 so pridobivali svinčevo belico, ruda je bila izčrpana in obrat je prišel na dražbo. Rudarjenje so skozi 19. stoletje večkrat poskušali obuditi, vendar z izgubami. V glavnem so kopali cinkovo rudo na obeh bregovih Pake v ziljskem apnencu. Na vzhodni strani Pake se je pojavljval srebrnosni svinčevi sijajnik v nepravilnih manjših in večjih lečah in kepah. Glavni obrat je bil na vzhodni strani Pake. Po vpisu v rudarsko knjigo je obstajal kop svinca in cinka na področju šoštanske zemljiške gosposke v fari sv. Mihaela, dovoljen po cesarskem patentu z dne 21. junija 1819. Okrog 1840 je bil lastnik rudnika Viktor Ruard, ki je imel v lasti številne rudnike na Slovenskem. S fevdnim pismom 20. marca 1845 je pripadal rudarski družbi v Zagorju. Rudišče je zajemalo šest fevdov, dve separaciji in premogovnik Pesje. Rudnik je obsegal Jožefov rov, Barbarin jašek, Ignacijev rov, rov Ana, Piroška in Atzman. Anin rov na levi strani Pake je obsegal štiri mere, Pirošek pa je obsegal eno jamsko mero in je ležal na travniški parceli usnarja Piroška na hribu Skorno. Atzmanov rov je bil na travniku Julija Atzmana, tik ob cesti. Jožefov rov je bil na parceli kmeta Pušnika Vermola v bližini ceste proti Poniakvam. Drobilna naprava je obsegala dvajset stop, štiri tresalne mize in drobilni stroj. Koncesija za prebiralnico (separacijo) in drobilnico je datirana 15. februarja 1877.³⁹ Položaj rovoj na levi strani Pake je tako do neke mere jasen, medtem ko je lociranje rudišč na desni strani Pake zahtevnejše. Lociranje travnika Julija Atzmana je mogoče le preko zapisnika duš za Skorno 1869–1878, v katerem najdemo na številki 37 Zorkovo žago, katere posestnik je bil Štefan Pusovnik, ofer pa je bil Julij Acman.⁴⁰

Leta 1854 sta rudnik z vsemi napravami prevzela Josip Atzl (Zagorska družba v Zagorju ob Savi) in žena Ana (rojena Ruard). Družba z razvojem rudarskih posesti v Šaleški dolini ni bila zadovoljna, zato je v petdesetih letih rudarske pravice za 5200 goldinarjev prodala šoštanskemu davkarju Francu Pavliču in Vencelju Pavliču.⁴¹ Omenjeni so poleg premogovnika v Pesju in premogovnika v Škalah pridobili še rudnik svinca in cinka v Puharjih v bližini Šoštanja.⁴² 1853 sta bila znova kot lastnika vpisana

Josef Atzl in njegova žena Ana.⁴³ Leta 1855 sta imela Atzla v Šoštanju dve talilni peči za cink, 20 stop in sta zaposlovala 23 delavcev, ki sta jim plačala 5000 goldinarjev mezd. Rudarska posest je obsegala 27 hektarjev. Leta 1857 je rudnik proizvedel 7619 centov rude, iz katere so pridobili 192 centov kalamine. Leta 1860 sta postala lastnika rudnika Herman Schotik in Artur Stürmer. Leta 1867 je prišel rudnik v roke učitelja Jožefa Toplaka. Dve leti kasneje je postala lastnica Marija Miller. Proizvodnja je upadala in lastniki so se stalno menjavali. Ob slabih rezultatih je rudnik 3. junija 1874 prevzel državni erar. Država je poskusila obnoviti delovanje rudnika, a s 1877 že ugotovili, da je delo nerentabilno, saj je bilo v rudi premalo svinca in kalamine. Pridobivanje svinca so zaustavili in začeli pridobivati cink iz sfalerita. Rudišče je bilo aktivno do konca 19. stoletja v proizvodnji cinka. Leta 1894 so proizvedli 400 centov cinka.

Leta 1877 so na desnem bregu Pake zgradili cinkarno.⁴⁴ Na Terenski in jamski karti starega svinčevega rudnika v Puharju, ki jo datiramo po letu 1937, je na desni strani Pake vrisan tudi dnevni kop z manjšo stavbo,⁴⁵ ki jo lahko lociramo na mestu hiše Skorno pri Šoštanju 3.⁴⁶ V zapisnikih duš za Skorno je pod hišno številko 40 vodena »podrtija fabrika«.⁴⁷ Po pripovedovanju domačinov naj bi stavba stala v nekdanjem opuščnem kamnolomu,⁴⁸ ki pa je najverjetneje opuščeni dnevni kop.⁴⁹ V tem »kamnolomu«⁵⁰ je Franc Kumer pred drugo svetovno vojno kopal kamenje in ga več vozov prodal v Šoštanj in kasneje v delu kopa postavil manjšo hišo. Že Kumer je ob gradnji hiše v skalah našel vhod v podzemno jamo, vendar je vhod takrat zasul.⁵⁰

Kot je že bilo rečeno, je bila pod dnevnim kopom ob sedanji cesti talilnica, katere ostanke so domačini našli ob urejanju okolice leta 1990.⁵¹ Sledovi te dejavnosti so pozornemu opazovalcu vidni še danes, pod cesto ob Paki so namreč večje količine žlindre in drugih ostankov, saj naj bi tam bila rudniška separacija.⁵² Navedeno potrjujejo podatki iz zapisnikov duš za Skorno, v katerih najdemo pod številko 40 zapis »podrtija fabrika«, v kateri so prebivali stanovalci, sama stavba pa je bila v posesti Franca Zupana,⁵³ kar potrjujejo tudi podatki iz stare zemljiške knjige. Posest je ostala v lasti Zupanov do 1919, ko se je Jožef Mešič poročil z eno od Zupanovih hčera. Omenjeno zemljišče in hišna številka 40 pa je kasneje prešla v druge roke.⁵⁴ Dnevni kop je bil nekoliko višje nad talilnico. Zemljišče je bilo 1871 v lasti Petra Klančnika,⁵⁵ po domače Slaničarja na hišni št. 1.⁵⁶ V katastru 1825 je za to hišo še veljalo hišno ime Zorko (Sorgo).⁵⁷ Posest je prehajala v druge roke, leta 1928 pa je prišla v last Martina Polovška, danes je to kmetija Turinek. Zemljišče, kjer je bil dnevni kop, je danes v drugih rokah.

Če nadaljujemo prej načeto zgodbo: Med prvo svetovno vojno so dela v rudniku na levi strani Pake nadaljevali, po vojni pa je rudnik zaradi pomanjkanja rude prenehal z obratovanjem. Z letom 1919 je postala lastnica rudnika Kraljevina Jugoslavija in rudnik je postal rudna baza cinkarne v Celju.⁵⁸ Zadnje raziskave po drugi svetovni vojni leta 1974 je opravil Geološki zavod iz Ljubljane. Po končanih geoloških raziskovalnih delih v Puharju pri Šoštanju so bili v letu 1974/75 izvedeni poskusi oplemenitenja, ki so uspeli glede kvalitete in izkoristka koncentrata, a z vprašanjem ekonomičnosti.⁵⁹ Veliko rovoj je do danes zrušenih, Jožefov rov je ohranjen in dolžini

Terenska in jamska karta starega svinčenega rudnika v Puharju⁶¹

400 m, Ignacijev rov 80 m in manjši rov.⁶⁰ Rudnik svinca in cinka v Puharju je ob skromni eksploataciji dajal možnost dela manjšemu številu rudarjev, vendar se v drugi polovici 19. stoletja zaradi majhne vsebnosti rude ni razvil na industrijski nivo.

Železna cesta!

V 19. stoletju se je z modernizacijo transporta in proizvodnje spremenilo domala vse. Uporaba parnega stroja in izgradnja železniškega omrežja je mnogim krajem na Slovenskem omogočila povezavo s svetom ali pa izključnost, kot je bil primer Slovenske Bistrice. Izgradnja južne železnice je bila velik premik v modernizaciji transporta in potovanja, vendar takrat (1848) še ne za Šaleško dolino, ki je bila relativno odmaknjena od glavnih prometnih poti. V 60. letih 19. stoletja je podjetnik Klemensiewicz starejši začel načrtovati progo od Celja skozi Šoštanj in naprej. Pri tem je že sodeloval, takrat še mlad tehnik, šoštanjski rojak Mihael Vošnjak. Nov poskus za graditev železnice je bil leta 1871, ko je Vošnjak znova preučil traso od Celja do Dravograda, vendar Državni zbor tri leta kasneje gradnje znova ni dovolil.⁶² Leta 1882 je Vošnjak v Šoštanj sklical interesente in stopil v stik z ravnateljstvom Južne železnice, vendar odobritve še vedno ni bilo. Končno se je Vošnjak povezal s podjetnikom Klemensiewiczem in mu nasvetoval progo iz Celja skozi Šoštanj. Pogajanja so bila uspešna in dovoljenje za gradnjo sta dobila Daniel Lapp in Eduard Klemensiewicz in ustanovila skupno gradbeno podjetje. Sredstva za gradnjo je prispevala Štajerska deželna uprava in občine, skozi katere je tekla trasa železnice. Po desetletjih naporov za izgradnjo proge do Šaleške doline so začeli gradnjo pri predoru v Penku 22. decembra leta 1889. Delo na celotni trasi od Celja do Velenja je trajalo dve leti. Pred predorom Skorno je bil zgrajen predalčni most, ki je bil zamenjan leta 1970. Predor je dolg 145 metrov in ni bil obzidan vse do pred nekaj let, razen obeh vhodov. Na severni strani so morali postaviti cestni nadvoz, na južnem je podvoz in rezervni rov, kamor so graditelji shranjevali naprave in orodje. Pri gradnji so morali postaviti tudi začasni most za odvoz materiala proti Paški vasi. Dela so trajala le 203 delovne dneve. Potreben les za pragove sta dobavili podjetji Skaza in Rok iz Velenja in Negri iz Celja, tirnice pa valjarna Južne železnice iz Gradca, vzpostavljena je bila tudi telegrafska linija. Železniška povezava iz Celja do

Velenja je bila odprta 27. decembra 1891, nadaljnja povezava do Slovenj Gradca pa 20. decembra 1899. Železnica in cesta sta bili v zemljiški kataster evidentirani 1894.⁶³ Proga se je kmalu pokazala kot zelo uporabna, saj je velenjski lignit našel odjemalce (Cinkarna v Celju, železnica itn.). S tem je prišlo do razmaha razvijajoče se industrije, ki je s pridom izkoriščala možnosti transporta, tudi šoštanjska usnjarna.⁶⁴ Po drugi strani pa je s tem prišlo do zamiranja prevoznitva. Informatorji so povedali, da so tunel uporabljali posamezniki in tudi otroci za pot v šolo. Nekoč, ko je Briški mlinar na poti iz gostilne padel v tunel in tam zaspal, je prišlo do tragične nesreče.⁶⁵ Penk je železniško postajališče dobil leta 1989.

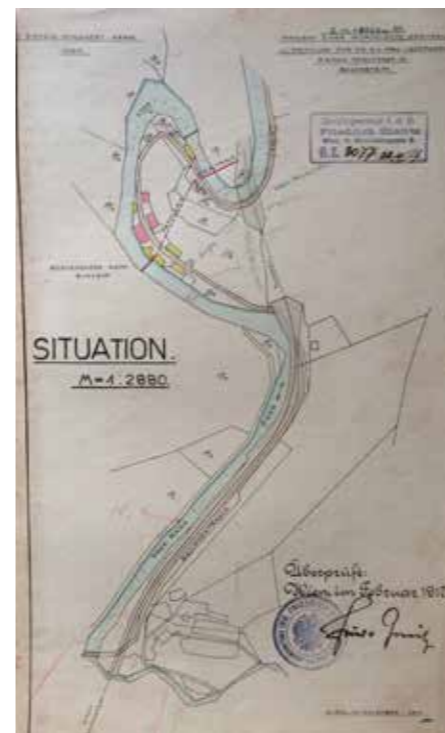
Gradnja železniškega tunela Skorno 1890⁶⁶

HE Penk?

Penk je znan tudi po zanimivem poskusu lastnikov šoštanjske usnjarne, da bi zagotovili potrebne količine električne energije za svojo tovarno. V K.K. Privat Blankleder-Fabrik Franz Woschnagg je že od devetdesetih let 19. stoletja delovala manjša elektrarna,⁶⁷ del potreb pa je zagotavljala kombinirana elektrarna, ki je stala ob reki Paki pri Narakovem jezu, kjer danes stoji del Termoelektrarne Šoštanj. To je bila Tovarna za usnje in elektrarna, ki jo je leta 1902

postavil Ivan Vošnjak (vodna turbina 80 KM, parni stroj s 35 KM, dinamo 60 kW, napetost 2 x 150 V). Elektrarna je bila velik dosežek takratne tehnologije, saj je imela kombinirano uporabo vodnega in parnega pogona. Ni pa proizvajala električnega toka le za potrebe tovarne usnja, ampak je že od vsega začetka z električnim tokom oskrbovala tudi trg Šoštanj. Šoštanjčani so tako prvič dobili električno razsvetlavo na silvestrovo 1902, kar je bil za tisti čas velik dogodek, o katerem je pisal tudi časopis Domovina: »Električno razsvetlavo v Šoštanju so slovesno otvorili Šoštanjčani na Silvestrov večer. Nagovor je imel gospod deželni poslanec Ivan Vošnjak.«⁶⁸

Po besedah šoštanjskega kronista Franca Hribnika pa elektrarna ni zadovoljivo opravljala svoje naloge, saj so žarnice po Šoštanju bolj brlele kot svetile.⁶⁹ Da bi Woschnaggovi tovarni zagotovili potrebne količine energije, so nameravali v Penku pri tunelu postaviti manjšo hidroelektrarno na reki Paki. Februarja leta 1914 so na Dunaju za naročnika izdelali projekt za hidroelektrarno. Iz načrta je razvidno, da so načrtovali moč 500 kW, kanal s padcem enega metra in pretokom 3 m³/s. Tri leta kasneje, februarja 1917, je bil projekt na Dunaju potrjen, vendar do uresničitve zamisli ni prišlo. V tem času so namreč v tovarni usnja zgradili večjo termoelektrarno, prav gotovo pa je na to vplivala tudi vojna in kasnejši razpad Avstro-Ogrske monarhije.⁷⁰ Da bi Šoštanju in okolici zagotovili ustrezno oskrbo z električnim tokom je Občina uredila vse potrebno, da je odjemalce leta 1927 priklopila na novo elektrarno v Velenju.⁷¹

Hidroelektrarna Penk⁷²

edinega vira preživetja.⁷³ Tak primer je raba vodne sile na rekah Paka, Velunja, Lepena in Sopota. Tovrstnih obratov (žag, stop in mlinov) je bilo leta 1822 skupaj 19, kar kaže na veliko razširjenost in razvito lesno trgovino. Po Schmutzu je bilo na celotnem porečju Pake 13 mlinov, 6 hišnih mlinov, 9 žag in 10 stop.⁷⁴ Po Janischu se je v drugi polovici 19. stoletja, število teh obratov povečalo.⁷⁵ O tem je Josip Vošnjak v Spominih zapisal: »V Pevniškem grabnu ob potoku stoje žage druga za drugo, morda 15 jih je ali še več. Leta 1850, ko še niso izvažali lesa v tuje kraje, sta bili le dve žagi in še ti nista bili preobloženi z delom.«⁷⁶ Na Paki (celotno porečje) je bilo 17 velikih mlinov, močno se je povečalo število hišnih mlinov (17), žag (10) in stop (15).⁷⁷ Vendar se je v 20. stoletju tudi to spremenilo in pred drugo svetovno vojno na porečju Pake ni bilo več mlinov, hišnih mlinov, žag in stop.⁷⁸ Razloge za to je najti v modernizaciji transporta in uporabi električnega toka v proizvodnji.

Zapisnik duš za obdobje 1869–1878 je nepopoln, saj se konča pri hišni številki 26, jasno je, da so v tistem času že bile žage in mlinci na Paki, oziroma je v Penku na desni strani reke Pake stala tovarna (fabrika). Tabela zajema le hišne številke v k. o. Skorno pri Šoštanju.

Poglejmo, kje naj bi bili ti gospodarski objekti. Ob pregledu Franciscejskega katastra in Zapisnikov duš župnije sv. Mihaela ugotovimo, da v prvi polovici 19. stoletja v ozki soteski ob Paki ni bilo veliko hiš in prebivalcev, pa še ti so večinoma živeli v hišah, grajenih iz lesa. Glede na kategorizacijo stavb v zapisnikih duš je bilo v Skornu (podatek velja za celo Skorno pri Šoštanju) v gospodinjstvih tretjega razreda skoraj polovica (47,2 %) hiš, oziroma kar 70,8 % gospodinjstev tretjega in četrtega razreda in le 29,2 % v hišah prvega in drugega razreda, kar govori o slabem gospodarskem stanju. Veliko število gospodinjstev četrtega razreda je bilo ob reki Paki, kjer so stali mlinci in žage. Hiše tretjega in četrtega razreda so bile večinoma lesene.⁷⁹

V obdobju 1869–1880 so srednja naselja dolinskega dna beležila povečanje števila prebivalstva: Družmirje (15,4 %), Gaberke (13,3 %), Šoštanj (14,3 %). Povečanje števila prebivalstva v Skornem je bilo povezano z rudarsko dejavnostjo v Puharjih, ki je v obdobju 1869–1880 dosegla višek in nato pričela naglo upadati. Ob vходу v sotesko Pake, pod izlivom Toplice in Florjansčice, so namreč kopali svinec in cink različni zasebniki. Nekaj časa je delo dobro napredovalo, dokler teh nahajališč ni kupila država in se z utemeljitvijo, da se delo ne izplača, nehala zanimati zanje. Zmanjšanje rudarske dejavnosti po letu 1880 se je odrazilo tudi v nižjem povečanju števila prebivalstva v Skornem, kljub razvoju industrije v bližnjem Šoštanju in v Velenju. Med naselji dolinskega dna je v obdobju 1880–1890 najbolj opazen upad števila prebivalstva v obrobem in hribovitem naselju Skorno (–2,5 %), kot posledica opuščanja rudarske dejavnosti v rudniku cinka v Puharju, o čemer je že bilo govora. V zadnjem desetletju 19. stoletja je bilo povečanje števila prebivalcev Skorna 17,4 %, medtem ko je bilo v naslednjem desetletju komaj omembe vredno 0,4 %. Do leta 1931 je prebivalstvo naraslo za 9,1 %, do 1948 pa kar za 37,5 %.⁸⁰ Predstavljamo si lahko stalno poplavljanje Pake in premajhna zemljišča, ki bi mogla prehraniti posameznika in njegovo družino. Slednji so živeli ob Paki kot delavci na žagah in mlinih, ki so bili v lasti kmetij z gozdovi iz Skorna.⁸¹ Večje kmetije v Skornem tega časa so bile: Zorko, Madlešnik, Acman, Kortnik, Planinšek, Skornšek, Močovnik, Pirečnik, Kalšnik, Videnšek, Klančnik, Turinek, Penšek.⁸² Domača hišna imena se večinoma ohranjajo pri večjih kmetijah v Skornem, v Penku je bilo drugače.

Za prevoz lesa do žag so uporabljali zdaj že opuščeno cesto, ki je povezovala Penk in je potekala mimo Justinove hiše po pobočju Skorna do Brezovca pri Pirečniku. V tem času je bila to edina povezava Skorna z dolino, nova cesta iz Florjana je bila zgrajena veliko kasneje.⁸³

V uporabi so bile tudi druge poti, ki so jih posamezniki opravili peš. Po ozki in strmi mlinarski poti so kmetje iz Skorna v mehavih nosilih žito do mlina ob Paki. Še danes domačini poznajo mlinarsko stezo od Skornška nad Penkom do Mešičevega mlina ob Paki.⁸⁴ Preživetje posameznika je bilo odvisno od gospodarskih možnosti kraja bivanja, pred koncem 19. stoletja pa je marsikdo že našel delo v šoštanjski fabriki, velenjskem premogovniku, v tridesetih letih 20. stoletja v tovarni lesne volne v Šoštanju in drugih obratih. Na delo so večinoma hodili peš, tudi iz oddaljene Lepe Njive.⁸⁵

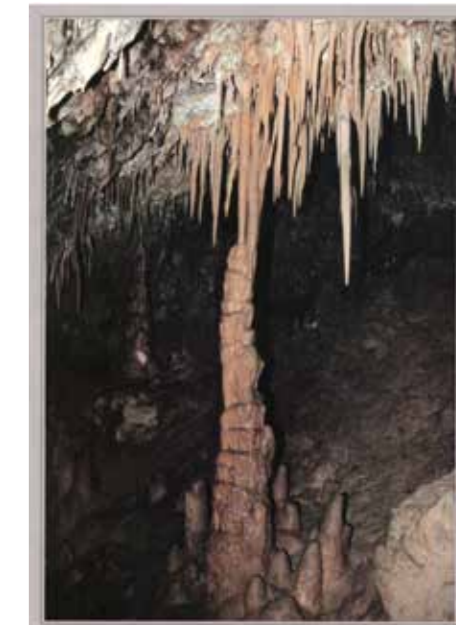
Vedejeva hiša pri Puharskem mostu pravzaprav še ni del Penka, saj stoji na nekakšnem »otočku« med Florjansčico, Toplico in Pako, na eni strani pa je zamejena še z železniško progo. Na tem mestu je nekdaj stala hiša Puharskega kovača, ki je bil menda zelo iznajdljiv, saj si je izdelal kufraste pantofle in poseben bicikel, s katerim je nekoč celo pretkano zmagal na lokalni kolesarski dirki.⁸⁶

Na levi strani Pake pred mostom, še v k. o. Šoštanj, je stala rudniška stavba – Puharska hiša (Berghaus), ki še stoji, danes na Primorski cesti 15 (Tomic). Takoj za Puharsko hišo je v Lokoviški hrib potekal Jožefov rov, mimo hiše po levi strani Pake pa je potekala stara cesta skozi Penk. Naprej ob tej cesti je bil vhod v Ignacijev rov, višje v hribu je bil še odprti dnevni kop. Na desni strani Pake na vstopu v sotesko je bila kmetija Zorko (Sorgo), kasnejše Slaničar in Polovšak, (danes Skorno pri Šoštanju št. 1) in župnijska cerkev

sv. Mihaela (Skorno pri Šoštanju št. 1a).⁸⁷ Po Franciscejskem katastru za Skorno 1825 na desni strani Pake na področju od Puharskega mosta do tunela stanovanjskih stavb ne zasledimo, razen rudniških objektov. Ob izgradnji železniške proge leta 1891 je bila tik pred tunelom prva zgrajena Tonekova hiša (danes h. št. 7), ki pa je bila leta 2014 porušena zaradi naravne ujme. Od tridesetih let 20. stoletja beležimo nova hišna imena: Kumer 1937, kasneje Tomazin, danes h. št. 3; Plankelj 1938, (h. št. 5 in 6a); Lipek 1939, (Mežnar, danes h. št. 2); Kurnik 1938 in Vodovnik 1938 (h. št. 4, tudi Tajnik) in Zaleznik 1950 (h. št. 6 in 6b).

Ker v tem delu Penka ni drugih vodnih virov, so pod hišno številko 3, pod železnico, tik ob Paki, uporabljali studenec, ki so ga uporabljali Rotovniki, Lipeki in Vodovniki. Leta 1968 so studenec uredili in vodo prečrpavali v zbiralnik na hribu. Ta vodni vir so uporabljali vse do izgradnje javnega vodovoda leta 1980.⁸⁸ V tem predelu Penka je še ena zanimivost, veliko bolj znana širši javnosti. Pri Rotovniku so leta 1978 ob urejanju temeljev za stanovanjsko hišo odkrili rov v podzemlje. Po raziskavah jamarskega kluba Podlasica Topolšica je Jurij Rotovnik leta 1986 jama uredil za turistični ogled. Jama leži v hribu Skorno, ki je 70 % kraškega in 30 % vulkanskega izvora. Dolžina jame je 60 metrov, vhod v jamo je iz urejenega predjamskega prostora stanovanjske hiše. Pot je speljana po kapniškem rovu do kamina višine 9 metrov do kapniške Aragonitne dvorane in rova, kjer se jama konča. Mineral aragonit v igličasti obliki je največja in redka posebnost ter zanimivost te jame.⁸⁹

Če sledimo cesti od tunela preko nadvoza, pridemo

Rotovnikova jama, dvorana⁹⁰

do Mešiča (h. št. 8, 9 in 10). V katastru 1825 je na tem mestu stala Zorkova žaga in mlin,⁹¹ pridobivali so tudi olje in imeli kovačijo ter apnenico.⁹² Glede na zgodovinski izpis iz zemljiške knjige je bila od srede 19. stoletja posest v lasti družine Zupan, leta 1919 pa se je Antonija Zupan poročila z Jožefom Mešičem.⁹³ Skoraj kilometer naprej ob Paki je bila Matevžkova žaga (danes h. št. 11), na nasprotni strani ceste je danes Ignac (nova h. št. 12), malo naprej pa gostilna Vidmar (stara h. št. 31),⁹⁴ ki je bila v lasti Pirečnika

iz Skorna (kasneje Urgines – 1931,⁹⁵ kasneje Kumer, nova h. št. 13). V gostilni so se ustavljali ribiči, furmani so oskrbeli konjske vprege, s katerimi so vozili »štice, to je dolge prekle za hmeljarje v Savinjsko.«⁹⁶ Za cestnim ovinkom, kjer se soteska razširi, je ob Paki stala Slivnikova žaga (danes h. št. 14), malo naprej je bila Zabreznikova žaga (Raztočnik, danes h. št. 15).⁹⁷ Po besedah informatorjev naj bi bile ta in druge žage ob Paki pred koncem 19. stoletja v lasti Franca Rajšterja, lesnega trgovca, ki je v Šoštanju pred koncem 19. stoletja med drugim zgradil tudi znameniti hotel Avstrija (danes Kajuhov dom).⁹⁸ Zalka Rajšter Zalar je v spominih na mladost in očeta zapisala: »V hlevu sta stala dva, včasih tudi trije pari konj. Težji par je bil po večini na razpolago očetovi lesni trgovini, obenem pa je bil zaposlen pri sezonskih delih v gospodarstvu (seno, hmelj). V Penku sta sedaj dve žagi delali za očeta in deloma so hlode tja pripeljali domači konji ter vozili od tod deske na postajo. Skrb za lesno trgovino je bila pri očetu vedno živa, vse do njegove smrti. Še zadnji dan, predno je umrl, je dal poklicati k sebi žagarja iz Penka, bil pa je že preslab, da bi se lahko z njim razgovarjal.«⁹⁹ Ob gozdu je danes novejša hiša št. 13a. Za kamnologom je na desni strani ceste danes na h. št. 16, Hofbauer (Sršen).

Pri kamnologu se cesta in Paka povsem zblížata in na ravnem delu, nekaj sto metrov naprej sta bili nekdanji dve žagi, ki naj bi bili v lasti Woschnaggov iz Šoštanja.¹⁰⁰ Kasneje je na tem mestu stala Pirtovškova hiša, ki pa je bila pred nekaj leti zaradi nevarnosti plazu odstranjena.¹⁰¹ V hribu je bila domačija sp. Kalšnek, nekoč Zupan, kasneje Juvan in danes kot h. št. 18.¹⁰²

Na ostem ovinku pri Bačovniku (h. št. 20) sta bili Kešpretova (v njej so nekdanj stanovali Pepelniki) in Škofova žaga. Nad ovinkom je bil Matevžek, kasneje Jurjevec (h. št. 19). Pri Jurjevcu so se na kmetiji ukvarjali tudi s hmeljem. Naprej ob cesti na zgornji strani je Redkoc (stara h. št. 26), prej Golob, danes nova h. št. 22. Nekaj sto metrov naprej, na mestu, kjer se železnica in cesta povsem približata, je bila Tinčeva, tudi Tevževa žaga (Turinek, danes h. št. 23). Od tu naprej se začne katastrska občina Skorno. Ob cesti nekaj sto metrov naprej je bil Lukov kovač (Skorno, h. št. 12). Na koncu soteske, kjer se ta razširi, je bila domačija Penšek (Skorno, h. št. 11).¹⁰³ Pri Penškemu so gospodarili Šumlakovi, nato Klančniki in drugi. Po mnenju domačinov se pri Penškemu reče zato, ker je bila to včasih Mazejeva kmetija v celoti

PISO Skorno pri Šoštanju

in so spodnjo polovico kmetije tako imenovali. Tudi pri Penškemu je bil mlin, v njem so stanovali Tajniki, oziroma Feliks Tajnik, ki je potem nekaj časa z družino stanoval pri Navodnikih, nato pa gradil pri Tajniku.¹⁰⁴ Na kmetiji so se nekdanj med drugim ukvarjali tudi s hmeljem, izgradnja lokoviške obvoznice pa je njihovo kmetijo razdelila in spremenila. Prej je bilo po besedah informatorjev vse eno – Mazejevo.¹⁰⁵ Na desni strani v križišču cest sta hišni številki 9 in 10. Naprej ob cesti proti Gorenju sta na desni ob novi cesti proti Gorenju še hišni številki 7a in 8. Na tem področju, kjer je bila nekdanj Penšekova kmetija, je bila ob Paki še Miklavčeva žaga,¹⁰⁶ v bližini sedanjega Cementarstva Polak (brez h. št.) in Tinčeva žaga.¹⁰⁷ Penk se konča s Pečovnikovo žago, ki danes deluje na električni pogon.¹⁰⁸ Poplava leta 1952 je podrta skoraj vse žage in jezove, ki so omogočali njihovo delovanje. Jezov in žag seveda niso več popravljali, saj je modernizacija prodrta tudi na to področje.

Puščavnik Marko

Morda še naslednja zanimivost iz konca Penka. Na drugi strani Pake v Židaretovih pečinah je v votlini živel domačinom znani Marko Puščavnik. V votlini je imel posteljo, v bližini pa je bila še gugalnica, na kateri so se menda smeli gugati tudi okoliški otroci.¹⁰⁹ Niso pa se gugali samo otroci, »mama od Mije Žerjav in pa Klančnik (oba pokojna) sta povedala, da

so se hodili gugat iz Celja, z vlakom ob nedeljah.«¹¹⁰ Gugalnica je bila v obliki čolna, orožniki so testirali njeno zmogljivost. Puščavniku so pravili tudi Cigan Marko, on je bil pravzaprav sin kmeta iz Paške vasi, ki je svojo dediščino zapravljal za izdelavo letala in nato še za perpetuum mobile, a mu ni uspelo. Ker je bil razočaran nad življenjem, je odšel v Židaretove pečine. Da ne bi prosjačil, si je nad jamo omislil gugalnico, veliko kot čoln za dvanajst oseb. Menda se je k njemu hodila gugat gospoda in celo sam Vošnjak ga je obiskal. O nedeljah, preden so začeli prihajati obiskovalci, so se pri njem oglasili žandarji in okoliški otroci so morali naložiti kamenja v gugalnico ter jo pognati, da so ugotovili vzdržnost klinov, ki mu jih je skoval kovač Lukov Franc iz Penka. Marko je lovil polhe, s seboj je menda vodil jazbeca, družbo mu je delala tudi lisica. Obiskovalcem je čas krajšal z igranjem na improviziran klavir, seveda ne zastonj, vstopnina je bila 1 dinar. V svoji votlini je preživel tri leta, med vojno pa je izgubil neznano kam.¹¹¹

Ob koncu omenjamo še eno od naravnih znamenitosti soteske Penk. Pred naseljem Gorenje, pod kmetijo Letonja, najdemo izredno lepe slapove. Desni pritok Pake je na svoji poti izdolbel slikovito sotesko s slapovi z 8 m visoko stopenjo. Spodnja polovica slapa je vertikalna, nad njim je še štirimetrski stopenja.¹¹²

Škal. V: Zbornik Škale, Šaleški razgledi 3, KcIN, Titovo Velenje 1989, str. 25.

¹⁰ Ravnikar, Tone: Oris starejše zgodovine naselja Škale. V: Škale, Šaleški razgledi 3, KcIN, Titovo Velenje 1989, str. 25.

¹¹ Hribernik, Franc: Mesto Šoštanj, Zgodovinski opis, Občina Šoštanj 1998, str. 58.

¹² Janisch, Josef Andreas: Topografisch Statistisches Lexikon von Steiermark, III., Graz 1878, str. 849.

¹³ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 173.

¹⁴ Župnijska kronika Šoštanj, kopijo hrani Muzej Velenje.

¹⁵ Grabnar, Marija in Rajšp, Vincenc: Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, Karte, 5. zvezek. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivi Republike Slovenije, 1999;

ARS_Sl: arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=221650&DEID=10&SQNZNR=1 (dostopno 10. februar 2020)

¹⁶ Pripomba avtorja.

¹⁷ Vošnjak, Josip: Spomini, Prvi in drugi del 1840–1867, prvi zvezek. Ljubljana, 1905, str. 61.

¹⁸ Vošnjak, Spomini, str. 591.

¹⁹ Verstovšek, Karel: Ocena Vošnjakovih spominov. V: Šaleški razgledi 11, Zbornik 1994/1995, KcIN, str. 229.

²⁰ Sore, Velenjska kotlina včeraj in danes, str. 21 in 52–53.

²¹ Pripomba avtorja.

²² Silih, Gustav: Nekoč je bilo jezero, dolinska bajka. Velenje: Pozoj, 1999, str. 80, 226, 229 in 254.

²³ Pripomba avtorja.

²⁴ Grabnar; Rajšp, Slovenija na Vojaškem zemljevidu 1763–1787, 5. zvezek, sekcija 163.

²⁵ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 173–175.

²⁶ Vošnjak, Spomini, str. 28–29.

²⁷ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 194–195.

²⁸ Grabnar; Rajšp, Slovenija na Vojaškem zemljevidu 1763–1787, 5. zvezek, sekcija 163.

²⁹ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 194–195.

³⁰ Curk, Jože: Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem: urbano gradbeni oris do začetka 20. stoletja. Maribor: Založba Obzorja, 1991, str. 135.

³¹ ARS_Sl: arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=221650&DEID=10&SQNZNR=1 (dostopno 10. februar 2020)

³² Ustni vir: Rozalija Rotovnik, 17. februar 2020, zapis hrani avtor.

³³ Glej opombo 15.

³⁴ Valencič, Vlado: Starostna in družbena struktura prebivalstva v predjožefinski ljubljanski škofiji po štetju leta 1754. V: Zgodovinski časopis, I. XVII, (1963), str. 127–154.

³⁵ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 205, 172 in 187.

³⁶ Mohorič, Ivan: Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem: zgodovina rudarstva in topilništva v stoletju tehnične revolucije. 1. knjiga. Maribor: Založba Obzorja, 1978, str. 182–183.

³⁷ Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem, str. 182–183.

³⁸ Muzej Velenje: Zbirka kart in zemljevidov: Haupt Mappe über den K.K. Silber-Blei- und Galmeiberg bau in Schönstein 1791.

³⁹ Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem, str. 182–183.

⁴⁰ Zapisniki duš za župnijo Sv. Mihaela Šoštanj: Zapisnik duš, Šoštanj (1846–1852); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju za leto 1868 (1868–1880); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju, Družmirje, Gaberke, Skorno, Florjan (1881–1895); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju – cela fara (1889–1915); Zapisnik duš, Šoštanj, Topolšica, Florjan, Skorno (1916–1924); Zapisnik duš, Družmirje, Gaberke, Ravne, Lokovica (1916–1924).

⁴¹ Seher, Anton: Od raziskav do 4.000.000 ton lignita letno. V: Mali, Ludvik (ur.), Pipuš, Dušan (ur.), Seher, Anton (ur.): 100 let Rudnika lignita Velenje. Velenje: REK, 1975, str. 8–10.

⁴² Hudales, Jože: Škale v 19. stoletju. V: Ravnikar, Tone (ur.): Škale: zbornik. Šaleški razgledi 3. Titovo Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1989, str. 68.

⁴³ Seher, 100 let Rudnika lignita Velenje, str. 8–10.

⁴⁴ Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem, str. 182–183.

⁴⁵ Muzej Velenje: Zbirka kart in zemljevidov: Terenska in jamska karta starega svinčevega rudnika v Puharju.

⁴⁶ Pripomba avtorja.

⁴⁷ Zapisniki duš za župnijo Sv. Mihaela Šoštanj: Zapisnik duš, Šoštanj (1846–1852); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju za leto 1868 (1868–1880); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju, Družmirje, Gaberke, Skorno, Florjan (1881–1895); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju – cela fara (1889–1915); Zapisnik duš, Šoštanj, Topolšica, Florjan, Skorno (1916–1924); Zapisnik duš, Družmirje, Gaberke, Ravne, Lokovica (1916–1924).

⁴⁸ Ustni vir: Rozalija Rotovnik, 12. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁴⁹ Pripomba avtorja.

⁵⁰ Ustni vir: Rozalija Rotovnik, 17. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁵¹ Ustni vir: Rozalija Rotovnik, 17. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁵² Pripomba avtorja.

⁵³ Zapisniki duš za župnijo Sv. Mihaela Šoštanj: Zapisnik duš, Šoštanj (1846–1852); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju za leto 1868 (1868–1880); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju, Družmirje, Gaberke, Skorno, Florjan (1881–1895); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju – cela fara (1889–1915); Zapisnik duš, Šoštanj, Topolšica, Florjan, Skorno (1916–1924); Zapisnik duš, Družmirje, Gaberke, Ravne, Lokovica (1916–1924).

⁵⁴ Okrajno sodišče v Velenju: Zemljiška knjiga, zgodovinski izpis 164/2020.

⁵⁵ Okrajno sodišče v Velenju: Zemljiška knjiga, zgodovinski izpis 164/2020.

⁵⁶ Zapisniki duš za župnijo Sv. Mihaela Šoštanj: Zapisnik duš, Šoštanj (1846–1852); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju za leto 1868 (1868–1880); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju, Družmirje, Gaberke, Skorno, Florjan (1881–1895); Zapisnik duš, Sv. Mihael pri Šoštanju – cela fara (1889–1915); Zapisnik duš, Šoštanj, Topolšica, Florjan, Skorno (1916–1924); Zapisnik duš, Družmirje, Gaberke, Ravne, Lokovica (1916–1924).

⁵⁷ ARS_Sl: arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=221650&DEID=10&SQNZNR=1 (dostopno 10. februar 2020)

⁵⁸ Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem, str. 182–183.

⁵⁹ Miran, Iskra; Franc, Drogenik; Ivo, Štruč: Geološki zavod Ljubljana in Rudnik svinca

in topilnica Mežica. V: https://webmail.arnes.si/?_task=mail&_frame=1&_mbox=IN-BOX&_uid=49432&_part=2&_action=get&_extwin=1 (dostopno 17. februar 2020).

⁶⁰ Preisinger, Davorin: Spletne društvene novice. Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije, marec 2013, št. 8, str. 6; Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem, str. 182–183; Sore, Velenjska kotlina včeraj in danes, str. 22 in 52–53.

⁶¹ Arhiv Muzeja Velenje.

⁶² Resnik, Jože; Stepic, Štefan: Proga Celje–Velenje–Dravograd. Ljubljana: Železniško gospodarstvo: Železniški muzej, 1991, str. 8–15; Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 195–196.

⁶³ Digitalni arhiv elaboratov zemljiškega katastra GURS. (št. 35311-103/2020-2552-3)

⁶⁴ Resnik; Stepic, Tiri in čas, str. 8–15; Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 195–196.

⁶⁵ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁶⁶ Zasebni arhiv Vlado Kojc.

⁶⁷ SI ZAC, Die Gross-Industrie Oesterreichs: Festaussgabe zum glorreichen fünfzigjährigen Regierungsjubiläums S.M. des Kaisers Franz Josef I., str. 380–381.

⁶⁸ Domovina. Šoštanj, 6. januar 1903.

⁶⁹ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 179.

⁷⁰ Aplinc, Miran: Vošnjaki: industrialci iz Šoštanja. Šoštanj: Zavod za kulturo, 2005, str. 64; MUS, AŠ 2, Načrti; Ustni vir: Ana in Maks Dvornik, 2002.

⁷¹ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 179.

⁷² Muzej Velenje: Muzej usnjarstva na Slovenskem, Arhiv TUŠ, AŠ 2, m. HE Penk.

⁷³ Vošnjak, Spomini, str. 11–12.

⁷⁴ Schmutz, Carl: Historisch Topografische Lexicon von Steyermark, III. Theil. Bd. Graz, 1822, str. 250, 251, 510, 511.

⁷⁵ Janisch, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark, str. 848–851.

⁷⁶ Vošnjak, Spomini, str. 589–594. Soteska Penk.

⁷⁷ Janisch, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark, str. 848–851.

⁷⁸ Hudales, Jože in Kljajič, Damijan in Ravnikar, Tone: Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju: raziskovalna naloga. Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik – Muzej:

Občinska raziskovalna skupnost, 1990, str. 216.

⁷⁹ Aplinc, Miran: Gospodarski in socialni razvoj Šoštanja od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne. Doktorska disertacija. FF Ljubljana: Ljubljana, 2016, str. 309–310.

⁸⁰ Aplinc, Gospodarski in socialni razvoj Šoštanja od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne, str. 39.

⁸¹ Ustni vir: Danilo Čebul, 14. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁸² ARS_Sl: arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=221650&DEID=10&SQNZNR=1 (dostopno 10. februar 2020)

⁸³ Ustni vir: Danilo Čebul, 14. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁸⁴ Ustni vir: Vlado Melanšek, 10. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁸⁵ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁸⁶ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁸⁷ Katastrska občina Skorno pri Šoštanju in soteski Penk sega po hišnih številkah do št. 23 (Kugovnič). Od tu naprej do konca soteske je katastrska občina Skorno.

⁸⁸ Ustni vir: Rozalija Rotovnik, 17. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁸⁹ Matjaž, Kovač: Rotovnikova jama. Topolšica, Šaleški jamarski klub Podlasica Topolšica, 1988, tipkopis hrani avtor.

⁹⁰ Razglednica izdana v samozaložbi 1989, Jurij Rotovnik.

⁹¹ ARS_Sl: arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=221650&DEID=10&SQNZNR=1 (dostopno 10. februar 2020)

⁹² Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁹³ Okrajno sodišče v Velenju: Zemljiška knjiga, zgodovinski izpis 164/2020.

⁹⁴ Muzej Velenje: Kažipot skozi Šoštanj, 1903.

⁹⁵ SI ZAC, Občina Šoštanj, AŠ 3, m. 1931, Splošne zadeve, Meroiskusni urad, 425.

⁹⁶ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁹⁷ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁹⁸ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

⁹⁹ Rajšter Zalar, Zalka: Spomini na preteklo dobo. Velenje: Muzej Velenje, 2016, str. 64.

¹⁰⁰ Ustni vir: Martina Kugovnič, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰¹ Pripomba avtorja.

¹⁰² Ustni vir: Martina Kugovnič, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰³ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰⁴ Ustni vir: Martina Kugovnič, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰⁵ Ustni vir: Milojka Komprej, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰⁶ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰⁷ Ustni vir: Martina Kugovnič, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰⁸ Ustni vir: Andrej Volk, 8. april 2020, zapis hrani avtor.

¹⁰⁹ Ustni vir: Ivan Zaveršnik, 13. februar 2020, zapis hrani avtor.

¹¹⁰ Ustni vir: Milojka Komprej, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹¹¹ List, 23. maj 1997, I. 3, št. 5, str. 4, Puščavnik; Ustni vir: Milojka Komprej, 6. marec 2020, zapis hrani avtor.

¹¹² Velenje, Šoštanj, Šmartno ob Paki – turistični vodnik, 1996, str. 34.

¹ Mali in Veliki vrh (640 m).

² Vrh Skorna na 723 m; Skorno (= de Schorlinge, 1264); Ravnikar, Tone: Prispevek k srednjeveški topografiji Šaleške doline. V: ČZN, Koropčev zbornik, Maribor 1999, str. 55.

³ Veniški vrh (528 m).

⁴ Sore, Anton: Velenjska kotlina včeraj in danes. Celje, 1963, str. 21 in 52–53;

https://sl.wikipedia.org/wiki/Marko_Snoj. Po jezikoslovcu Marku Snoju je izvor imena iz slovanske besede páka (voda) = v nasprotno smer tekoča voda, kar vsebuje po njegovem mnenju žensko obliko slovanskega pridevnika pák = obrnjena v nasprotno smer. Njegova razlaga izhaja iz dejstva, da, gledano iz Dravske doline, Paka dejansko teče v nasprotno stran od npr. Misljinje; tudi občno ime páka (= vzpetina), s katere teče voda v nasprotno smer.

⁵ Vošnjak, Josip: Spomini. Ljubljana: Slovenska matica, 1982, str. 591.

⁶ Slovenski pravopis, www.fran.si, dostop 3. april 2020.

⁷ Snój, Marko: Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. Modrijan: Ljubljana, 2009.

⁸ Blaznik, Pavle; Mihelič, Darja: Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. Seznam oblik krajevnih imen v srednjeveških virih. Maribor 1989, str. 121.

⁹ Orožen, Ignacij: Das Bisthum und die Diocese Lavant. V. Theil, Das Dekanat Schallthal, str. 59–60. Penek (= Penk): Kljajič, Damijan: Geografski oris Šaleške doline in

Oder

Norčije v
spalnicah,
Gledališče Koper

Sir Alan Ayckbourn, sodobni britanski dramatik in režiser, je v svoji dolgi karieri napisal več kot 70 uspešnic, ki so bile prevedene v več kot trideset jezikov. Naj bi bil, po Shakespearu, celo drugi najbolj igrani britanski dramatik. Gledališču se je pridružil kot igralec in inspicient pri sedemnajstih letih, pri dvajsetih pa je že napisal svojo prvo komedijo. In čeprav je star enainosemdeset let, še zmeraj predava o sodobnem gledališču na Univerzi v Oxfordu.

V Sloveniji smo imeli možnost videti več njegovih komedij: »Polovične resnice« (Relatively Speaking) v MGL leta 1968, »Razglašeni zbor« (A Chorus of Disapproval) v SNG Nova Gorica leta 1990 ali »Skrivni strahovi na javnih krajih« (Private Fears In Public Places) v SNG Nova Gorica leta 2008.

Uspešno komedijo »Norčije v spalnicah« (Bedroom Farce) je napisal leta 1972. Režiserka Katja Pegan, ki je na odrske deske (v Sloveniji, na Hrvaškem in v Srbiji) postavila že več kot šestdeset predstav za odrasle in otroke, je komedijo režirala dvakrat – najprej leta 1994 v novogoriškem gledališču, v lanskem letu pa v Gledališču Koper, obakrat v prevodu vsestranskega gledališkega ustvarjalca Dušana Tomšeta. Premierno so jo predstavili 25. januarja 2019. Komedija o štirih parih, ki se nahajajo v različnih fazah skupnega življenja, a se spopadajo z enako težavo – kako ohraniti ljubezen, ki jo »ubija« sivina vsakodnevnega sobivanja, je precej nadčasovna. Kljub lahkotnemu igrivemu naslovu

nikakor ne gre za ceneno komedijo. Ravno nasprotno – avtor jo je napisal kot svoj odgovor na plehke posteljne farse. In gre za precej težko tematiko.

Ena noč, štirje pari, tri spalnice. Takšen je, na kratko, okvir Ayckbournove komedije (lahko bi tudi rekli tragikomedije).

Sobota zvečer. Malcolm in Kate, ki sta se nedavno vselila v novo stanovanje, priredita zabavo, na katero – tudi zato, da bi morda vsaj nekoliko »uredila« skrhan odnos njunih dveh prijateljev – povabita tudi Trevorja in Suzano. Že tako napet odnos med partnerjema, ki tja prispeta ločeno, zaostri dejstvo, da je na zabavi nekdanje Trevorjevo dekle, ki Trevorja, jadikajočega nad svojim zakonom, v trenutku tolažbe poljubi. Poljub, ki ne ostane skrit, povzroči pretep med partnerjema, konča zabavo in prežene številne povabljenke. Razburjena Suzana se po nasvet in pomoč zateče k Trevorjevemu staršem, Trevor pa se – prepričan, da bo Suzana o poljubu poročala partnerju nekdanjega Trevorjevega dekleta – izgubi v noč ... Konec je seveda pričakovano – srečen. Naslednje jutro se sprta zakonca najmeta in si kljub vsem nočnim peripetijam, zmotam in obtoževanjem – s kom je kdo preživel noč – obljubita, da bosta poskusila znova. Tako vsebino komedije povzema na svoji spletni strani Gledališče Koper.

Trevorjeve starše, po nekaj desetletjih skupnega sožitja popolnoma uigran (čeprav ne več tako srečen) par, zares odlično, s pravo življenjsko modrostjo in z velikim smislom za samoironijo, predstavljata Mojca Partljič (Delia) in Aleš Valič (Ernest). Njuna obletnica je in se kot vsako leto odpravljata na formalno večerjo, vsa neudobno urejena v pretesnih oblekah in svečanih, nerazhojenih čevljih. In že vnaprej nejevoljna. »Srajco imaš umazano! Pa ne spet pretiravat z napitnino!« ga ošteva pedantna žena, še preden se odpravita v restavracijo. Še bolj zamorjena se vrmeta. On se pritožuje,

ALICE ČOP

Foto Jaka Varmuž

da ga vse boli, ona, da je čisto zlomljena. Večerja je bila veliko predraga, porcije absurdno majhne, zato sta lačna. Kako (z)dolgočasen par, pomisliš, a kar naenkrat Ernest prosí: »Marihuano, marihuano!« In Delia iz predala potegne džoint. »Na!« mu ga poda in se skupaj zakadita. To pa je, nedvomno, najboljši prizor predstave. Kar naenkrat ju vidiš, ko se valjata po postelji in »režita kot zmešana«, kakšna sta bila skupaj nekoč. Sproščena, zabavna. V posteljo privlečeta toaste in sardine in si naredita cel »žur« ... A hrana seveda predstavlja žalostni nadomestek nekdanje strasti.

Njuno čisto nasprotje sta Malcolm in Kate v izvedbi Luka Cimpriča in Lare Komar (ki v vlogi alternira z Mašo Grošelj) – mlada zaljubljenka, ki se ne moreta nasitiiti eden drugega. Kot magnetna se telesno privlačita, a se obnašata otročje in nezrelo. Kaj bo, ko ne bosta več mogla sporov reševati s seksom?

Razvajeni Trevor (Matic Valič, ki v vlogi alternira z Blažem Popovskim), ki je poln sam sebe, in njegova (skoraj bivša) žena, nevrotična, nesamozavestna Suzana (ki jo prepričljivo upodablja Tjaša Hrovat), sta že prestopila meje znosnega in svoje spore neprikrito in zelo sebično rešujeta tudi pred prijatelji, na njihovi zabavi, brez obzira na to, da vse »zastrupljata« s svojo slabo energijo in šokirata z grobim nasiljem. »Nekoč me je ljubil in me vznemirjal. Zdaj pa čista puščava! Izgubila sem svojo identiteto ... A še sem privlačna, še sem privlačna,« si Suzana ponavlja svojo mantra. A z ljubosumjem, očitanjem in vzajemnim poniževanjem sta že preveč prizadela eden drugega in najbrž ni poti nazaj. Ali pač?

In tu je še zadnji, četrti par. Jan (Anja Drnovšek), Trevorjeva bivša, se očitno dolgočasi z intelektualcem Nickom (Igor Štamulak) in se ji ne da več vlagati energije v njun odnos, ki je – tako kot odnosi vseh ostalih parov – precej disfunkcionalen. A Jan je v veliki prednosti, saj je Nick zaradi boleče hrbtenice trenutno prikovan na kavč in razen stokanja in jamranja ne more nič. Zato si Jan lahko privoščiti drobna maščevanja

Foto Jaka Varmuž

– nalašč pred njim paradira v seksi spodnjem perilu, preden odide na zabavo (in ne pozabi omeniti, da bo tam tudi Trevor), blazino mu da predaleč, da ne more do nje in podobno. Nujno je povedati, da sta se oba igralca svojih vlog lotila s precej vneme in ustvarila prav duhovito dvojico.

Trevor in Jan se na zabavi srečata in on pri njej išče potuho: »S tabo bi prišel dalje. Ona mi ničesar ne da.« – »Mogoče si ničesar ne zaslužiš,« mu odgovori Jan, a ga poljubi.

Ta njun poljub – pri katerem ju Suzana zaloti

– je v bistvu glavni in edini zaplet drugače ne preveč komplicirane komedije.

Suzana ponoči odvihra k tašči in tastu, ki se hitro streznita (vsaj tako mislita) in se začneta na hitro urejati in pospravljati sardine (v omaro) in drobtine (pod posteljo). Suzane očitno ne marata, a jo vseeno sprejmeta in ji dasta nekaj nasvetov za srečen in uspešen zakon – kar je seveda, glede na njun odnos, precej (tragi)komično ...

Ena zelo dolga noč. Štirje povsem različni pari. Tri spalnice, ki se – v prenesenem pomenu – spreminijo v »boksarske ringe«. A zmagovalcev ni.

Tih vdih, odlična
predstava
Mestnega
gledališča
Ljubljanskega

Enodejanko »Tih vdih« je Mestno gledališče ljubljansko premierno predstavilo 29. novembra 2018. Šlo je za krstno uprizoritev in režiral jo je sam avtor, eden najvidnejših predstavnikov mlade generacije piscev Nejc Gazvoda. Mogoče je ravno zaradi tega, ker pozna svoje like v globino njihove duše, nastala tako močna drama.

Kot smo vajeni iz avtorjevih besedil, gre tudi tokrat za ponovno srečanje ljudi (v tem primeru družine) po tragičnem dogodku (pred enim letom jim je umrl oče/mož).

In tudi tokrat je neizrečeno, zamolčano, prikrto, namignjeno še bolj pomembno kot izrečene besede.

Osrednji in najbolj tragični lik drame je ovdovela mama Katarina (v odlični izvedbi Mirjam Korbar). Na prvi pogled je tipična mama, ki si želi le najboljše za svoje tri otroke – da so uspešni in srečni. Poudarek na »uspešni«. Obremenjena s spomini na

»Ljubezen je treba hraniti, da ne zamre,« je sporočilo predstave. To seveda vsi dobro vemo, le tu in tam je dobro, da nas kdo opomni.

Ne glede na to, da nekatere situacije v predstavi niso čisto življenjske, so »čez glavo«, kot pravimo, in počasneje stečejo, je komedija Gledališča Koper zelo solidna.

K sodelovanju pri dramaturgiji predstave je režiserka povabila Miha Trefalta, s katerim redno sodelujeta, in Matjaža Briškega, precej zanimivega dramaturga in nagrajenega dramatika (leta 2005 je prejel nagrado Slavka Gruma za najboljšo novo izvirno besedilo »Križ« na Tednu slovenske drame v Kranju), ki je, preden se je prepisal na AGRFT, študiral filozofijo in laično teologijo. Avtor glasbe je skladatelj Mirko Vuksanović, avtor treh dogajalnih prostorov na enem prizorišču akademski slikar in scenograf Milan Percan, kostume pa je zasnovala Lara Kulaš, hči zelo uspešnega kostumografa Lea Kulaša.

Gledališče Koper; režija: Katja Pegan, avtor: Alan Ayckbourn, prevod: Dušan Tomše, dramaturgija: Miha Trefalt, Matjaž Briški, scenografija: Milan Percan, kostumografija: Lara Kulaš, avtor glasbe: Mirko Vuksanović, oblikovalec luči: Izidor Čok, lektor: Martin Vrtačnik; zasedba: Aleš Valič, Mojca Partljič, Igor Štamulak, Anja Drnovšek, Luka Cimprič, Maša Grošelj/Lara Komar, Blaž Popovski/Matic Valič in Tjaša Hrovat.

(Predstava 25. 11. 2019 v Domu kulture Velenje)

ALICE ČOP

boljše čase pred propadom družinske firme zaradi ekonomske krize noče pristati na povprečnost. Svoje otroke zato duši z nenehnimi očitki, kaj bi, če bi. Sinu Marjanu (v vlogi zares ekselira Jure Henigman), ki se je po očetovi smrti vrnil domov, da ne bo v hiši sama, mama očita brezdelje. A pri Marjanu (ki se pritožuje nad bolečinami hrbtenice in želodca) gre za več kot lenobo – apatičen je in brez prave volje do življenja, s hudim kompleksom manjvrednosti. Niti za majhnega sina, ki ga ima z bivšo partnerko Majo, ne kaže (ker ne premore) nobenega zanimanja. Veliko pije, za osebno higieno skrbi sporadično, pasivno-agresivnim opazkam

mame pusti, da ga oplazijo, a ga na videz ne prizadenejo več. Vajen jih je. Vdan usodi. Iz pogovorov družinskih članov zaslutimo, da je nase nekako prevzel vlogo očeta – tudi ta je po propadu podjetja upadel v globoko depresijo in nerganje žene je morebiti celo pospešilo njegovo smrt.

Ob prvi obletnici očetove smrti v hišo prvič prihaja na obisk hči Petra (Ajda Smrekar) s svojim partnerjem, Janezom (izvrsten Matej Puc). Petra, nekoč ambiciozna mlada pisateljica, ki je napisala uspešen (precej kritičen avtobiografski) roman »Tih

Foto Jaka Varmuž

Foto Peter Giodani

Foto Peter Giodani

vdih«, ni nikoli več ponovila dosežka. Sedaj dela kot knjižničarka in v majhnem stanovanju živi z novinarjem, ki se je preveč politično izpostavjal in (kot žrtev prevelike načelnosti) lahko piše samo še horoskope. Simpatični, karakterni pokončni Janez je pravzaprav edina pozitivna oseba drame. Najbrž zato, ker je sekundarni družinski član. V napetost, ki vlada v tej razpadajoči se, nevzdrževani hiši, vnaša žarek pozitivne in prisrčne spontanosti. Ob tem pa seveda deluje kot »slon v porcelanu«, s komičnim učinkom za gledalce.

Mama, kakopak, ni zadovoljna s hčerino povprečnostjo in je ne pozabi (najbrž vsakič) opomniti, da če bi se bila držala plesne kariere, bi zdaj lahko bila uspešna primabalerina. A to je zgolj utvara, saj je Petra nazadnje plesala v osnovni šoli. Frustrirana zaradi mamine zajedljivosti se znaša nad Janezom – torej ima Katarinino obnašanje vpliv tudi na njegovo življenje. A Janez se ne vda. Če že ne more popraviti odnosov, se loti vsaj popravljanja metafore disfunkcionalnosti te družine – zamašenih vodovodnih cevi. (Tu seveda ne smemo spregledati simbolike vode, ki jo povezujemo z življenjem samim, s čistočo, a tudi z zmožnostjo izražanja čustev – konec koncev, tudi solze sreče in žalosti so voda.) Objektivno gledano so vsi »tridesetletniki«: Marjan, Janez in Petra življenjski »luzerjki«. Ni jim uspelo, kot bi želeli ali bili sposobni.

Le Marjanova bivša, nekoliko frfotava Maja (v osvežujoči interpretaciji Tjaše Železnik), ki prihaja, da bi se poslovila od Katarine, saj se z novim možem seli v tujino in upa na bolj lagodno, uspešno prihodnost,

poskuša nekaj narediti s svojim življenjem, čeprav je vprašanje, ali ji bo uspelo.

Marjan in Petra pa imata tendenco valiti krivdo za vse svoje življenjske neuspehe na dominantno mamo. Nista dovolj zrela, da bi jasno videla, da se morata spremeniti onadva in končno prerezati popkovino. Hkrati Petra podzavestno očita bratu, da ima otroka, a zanj ne skrbi, medtem ko ona in Janez (kot izvemo) ne moreta imeti otrok, kar je njuna velika notranja bolečina.

A tu je še tretji Katarinin otrok, Tamala (Lara Wolf Završnik), katere imena ne izvemo, a je deset let mlajša od srednje Petre.

Zanimivo je, da so vsi liki definirani z vzajemnim odnosom do mame; Katarina je skratka središčna točka vseh odnosov. A Tamala je še najmanj obremenjena z neko družinsko krivdo, nanjo mamin pasivno-agresivni poskusi nadzorovati življenja svojih otrok ne delujejo kaj dosti. Ravno razpira krila in zapušča gnezdo, je polna idealov, zaljubljena, gleda naprej, v svetlo prihodnost. Resda se odpravlja na študij medicine na mamino željo, čeprav je po srcu umetnica, slikarka ... Ves čas predstave čaka, da jo Janez in Petra končno odpeljeta v Ljubljano, kjer je s svojim fantom zmenjena, da gresta v kino. V resne pogovore se preveč ne zapleta, a jih pozorno posluša in za gledalce tu in tam tudi komentira; ob tem ves čas riše v svoj blokec. Proti koncu predstave je edina, ki se materi upa zoperstaviti: »Dej, začni se ukvarjat s tem, zakaj si ti nesrečna, ne pa, zakaj smo po tvojem nesrečni mi. Mi bi lahko bli ful bolši otroc, pa bi blo še zmer vse narobe s tabo,«

ji pove. Janezu pa z Marjanovo pomočjo uspe odmašiti vodovod, ki je spet en sproščujoč komični trenutek predstave, ki gre počasi v finale ...

Čeprav že v samem začetku predstave dobimo informacijo, da ves čas gledamo scene iz preteklosti družine, šele na koncu izvemo, da je mama že vrsto let mrtva. V »sedanjosti« Tamala, ki se je na koncu le prepisala z medicine na likovno akademijo in sledila svojim sanjam, odpira svojo razstavo. Predstavi (nam) portrete svojih najbližjih, ki jih je risala med predstavo in poskušala ujeti v času. Njeno »avtobiografsko«, subtilno delo je, za razliko od sestrinega »Tihega vdiha«, poklon družini, saj je v portretih zajela tisto najbolj človeško v njih, brez obsojanja.

Zelo dobro koncipirana scena, ki si jo je zamislil scenograf Darjan Mihajlovič Cerar, je (v ospredju) velika, naturalistična dnevna soba, ki skozi široko odprtino v steni vodi v zadnji prostor – jedilnico in kuhinjo, ki pa ju ne vidimo v celoti. To igralcem/likom ponuja številne možnosti vidno prehajati iz prostora v prostor, hkrati pa se – kadar to potrebujejo – »skriti« pred očmi drugih, se na skrivaj, privatno pogovoriti na štiri oči ali odigrati reakcijo, ki je drugi liki ne morejo opaziti, in podobno.

Posamezni izseki predstave so odlično podčrtani z glasbo Larena Poliča Zdraviča, pohvaliti velja tudi kostume Andreja Vrhovnika, ki mu je uspelo zelo dobro ujeti karakterje posameznih likov.

Predstava je dobila kar nekaj nagrad. V letu 2019 je Nejc Gazvoda za svoje izvirno dramsko besedilo dobil na 54. Festivalu Borštnikovo srečanje Borštnikovo nagrado, na 49. Tednu slovenske drame v Kranju pa nagrado Slavka Gruma.

Igralec Jure Henigman je prejel Dnevnikovo nagrado za vlogo Marjana (a tudi za vlogo Michonnina de la Briva v Mercadetu ali Poslovnem človeku H. de Balzaca ter za vlogo Orgona v Molièrovem Tartuffu ali Slepjarju), njegova soigralka Mirjam Korbar pa igralsko nagrado »Duša Počkaj« za vlogo Katarine (in za vlogo Sofie Cuevas v uprizoritvi Vrh ledene gore A. Tabaresa).

Priporočam ogled, ko bodo gledališča spet odprta.

Mestno gledališče ljubljansko; avtor in režiser: Nejc Gazvoda, dramaturginja: Eva Mahkovic, scenograf: Darjan Mihajlovič Cerar, kostumograf: Andrej Vrhovnik, avtor glasbe: Laren Polič Zdravič, oblikovalec svetlobe: Boštjan Kos, igrajo: Mirjam Korbar, Jure Henigman, Ajda Smrekar, Matej Puc, Tjaša Železnik, Lara Wolf Završnik.

(Predstava 17. 2. 2020 v Domu kulture Velenje)

REVILJA ZA KULTURNA
IN DRUGA VPRAŠANJA
OBČINE ŠOŠTANJ IN ŠIRŠE

Izdaja

Zavod za kulturo Šoštanj,
Trg svobode 12, 3325 Šoštanj,
zanj Kajetan Čop, direktor.
Izdajanje Lista finančno omogoča
Občina Šoštanj, zanjo Darko Menih,
župan.

Odgovorni urednik

Jože Volk

Vodenje redakcije

mag. Milojka B. Komprej

Jezikovni pregled

Jože Volk

Oblikovanje, prelom strani

Media Center, Marko Gorjup s. p.

Tisk

Grafika Gracer d. o. o.

Naklada

600 izvodov

Kritične pripombe na vsebino ali obliko

Lista bodo dosegle svoj namen
le, če jih boste posredovali s kratkim
sporočilom na e-naslov
list.revija@gmail.com.

Vse sodelavce prosimo, da prispevke
za LIST št. 5/2020 pošljete najkasneje
do 15. maja 2020 na elektronski
naslov list.revija@gmail.com.